

UNIVERZITET U SARAJEVU

FAKULTET POLITIČKIH NAUKA

ODSJEK POLITOLOGIJA

SMJER: MEĐUNARODNI ODNOSI I DIPLOMACIJA

**DIPLOMACIJA BOSNE I HERCEGOVINE – KARAKTERISTIKE I POTREBNE
MODIFIKACIJE U POBOLJŠANJU MEĐUNARODNIH KULTURNIH ODNOSA**

Magistarski rad

Kandidatkinja:

Ella Bojčetić

Mentorica:

doc.dr. Sarina Bakić

Broj indexa: 1065/II-PiR

Sarajevo, travanj, 2022.

SADRŽAJ

UVOD	1
I. TEORIJSKE OSNOVE RADA	6
II. METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA	8
III. ANALIZE OSNOVNIH POJMOVA.....	12
IV. POVIJEST DIPLOMACIJE NA PODRUČJU DANAŠNJE BOSNE I HERCEGOVINE	15
IV.I. Srednjovjekovne bosanske povelje kao dokaz kulturne diplomacije.....	16
IV.II. Odnosi s Dubrovačkom Republikom.....	17
IV.III. Period turske i austrougarske vladavine	19
V. USPOREDBA BOSANSKOHERCEGOVAČKIH MEĐUNARODNIH KULTURNIH ODNOSA S DRUGIM DRŽAVAMA - KARAKTERISTIKE	21
V.I. Međureligijska kultura i etnicitet u Bosni i Hercegovini - utjecaj u kulturnoj diplomaciji	22
V.II. Usporedba s jugoslavenskom kulturnom diplomacijom	23
V.III. Usporedba s kulturnom diplomacijom zemalja Europske unije	28
V.IV. Prikaz kulturne diplomacije Bosne i Hercegovine	29
V.V. Bosna i Hercegovina na putu prema europskim integracijama	32
VI. KOMPETENTNOST ZA VOĐENJE VANJSKE POLITIKE	35
VI.I. Opće odlike	35
VI.II. Pozitivni i negativni primjeri	35
VI.III. Izvještaj o Bosni i Hercegovini za 2020.....	39
VII. KULTURNA DIPLOMACIJA.....	41
VIII. VAŽNOST SOFT POWERA ZA POSTIZANJE CILJEVA	53
X. MEĐUZAVISNOST KULTURE I TURIZMA	64
ZAKLJUČAK	67
LITERATURA	70

SUMMARY

Bosnia and Herzegovina as an area of culture is fruitful since it is the intersection of cultures of different peoples. Religions, traditions and customs have made the soil of Bosnia and Herzegovina rich and close to everyone. However, when we talk about international cultural relations, ie the political and diplomatic aspect of culture, this dimension lags far behind the models of other European countries. The European Commission's report on Bosnia and Herzegovina for 2020 says that we, as a country, still do not meet the conditions for joining the European Union. If politics had more knowledge about culture and if it had more interest in cultural workers, we would be able to create a quality network of international cultural relations and create better conditions for the path to European integration. Through my work, I notice the positive and negative characteristics of BiH cultural diplomacy and compare our system with the systems of European Union countries. During the writing, I follow the chronology of cultural diplomacy in our area from the Middle Ages through Austro-Hungary, SFRY and Dayton Bosnia and Herzegovina.

Key words: diplomacy, kultural diplomacy, soft power, breeding of national identity, cultural tourism

SAŽETAK

Bosna i Hercegovina kao područje kulture je plodonosna, jer je sjecište kultura različitih naroda. Religije, tradicija i običaji učinili su tlo Bosne i Hercegovine bogatim i bliskim svima. Međutim, kada govorimo o međunarodnim kulturnim odnosima, odnosno političkom i diplomatskom aspektu kulture, ova dimenzija daleko zaostaje za modelima drugih europskih zemalja. Izvještaj Europske komisije o Bosni i Hercegovini za 2020. godinu kaže da mi kao država još uvijek ne ispunjavamo uvjete za ulazak u Europsku uniju. Da politika ima više znanja o kulturi i da ima više interesa za kulturne radnike, mogli bismo stvoriti kvalitetnu mrežu međunarodnih kulturnih odnosa i stvoriti bolje uvjete za put ka europskim integracijama. Kroz svoj rad primjećujem pozitivne i negativne karakteristike bh. kulturne diplomacije i uspoređujem naš sustav sa sustavima zemalja Europske unije. Tijekom pisanja pratim kronologiju kulturne diplomacije na našem području od srednjeg vijeka preko Austro-Ugarske, SFRJ i daytonske Bosne i Hercegovine.

Ključne riječi: diplomacija, kulturna diplomacija, meka moć, brendiranje nacionalnog identiteta, kulturni turizam

Skraćenice

BiH – Bosna i Hercegovina

SWOT - Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats

SAD – Sjedinjene Američke Države

TKT – Teatar Kabare Tuzla

IRMO - Institut za razvoj međunarodnih odnosa

Europol - European Police Office

Eurojust - European Judicial Cooperation Unit

EU – Europska unija

ECHR - European Court of Human Rights

RS – Republika Srpska

EUNIC – EU National Institutes for Culture

DEU BiH – Delegacija Europske unije u BiH

SSSR – Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika

SFRJ – Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija

Popis tabela i slika

Slika 1. Povelja Kulina bana	19.
Slika 2. Logo mreže mira.....	23.
Slika 3. Ismet Mujezinović – Ustanak, ulje, 1949.-1950.	46
Slika 4. Dodjela Nobelove nagrade za književnost Ivi Andriću	48
Slika 5. Dodjela Oscara redatelju Danisu Tanoviću	49
Tabela 1. Evolucija razvoja moći, 1500.-2000.	54
Tabela 2. Najveći aduti BiH u stvaranju novog identiteta i međunarodnom pozicioniranju – usporedna analiza	56
Tabela 3. SWOT analiza brendiranja BiH kao države	59

UVOD

Govoreći općenito o diplomaciji, često neopravdano zanemaruјemo važnost vještine komuniciranja. "Za učinkovito obavljanje diplomatske službe, neophodna je povezanost diplomacije i komunikacije između svih aktera koji sudjeluju u međunarodnim odnosima."¹ Jedan od najboljih načina kojim možemo sofisticirano utjecati na odnose s drugom državom, približiti je našoj kulturi, povijesti i običajima jeste *kulturna diplomacija*. Kulturna diplomacija je osnovni mehanizam za zbližavanje kultura i promoviranje kulturnih raznolikosti. U današnjem svijetu postoji potreba za razumijevanjem različitih kultura i onog što one impliciraju za svakog od nas u značenju prevencije konflikta. Interakcija kroz razmjenu jezika, ideja, glazbe i drugih umjetnosti može poboljšati komunikaciju između kulturno suprotstavljenih grupa.

Govoreći o diplomaciji Bosne i Hercegovine svakako govorimo i o njenoj kulturnoj dimenziji. Ipak prije samog definiranja karakteristika i potrebnih modifikacija u međunarodnim kulturnim odnosima, važno je stvoriti bolji uvid u opću sliku bosanskohercegovačke diplomacije.

Diplomacija Bosne i Hercegovine je po svojoj organizaciji, načinu funkcioniranja i principima odraz pozicije bosanskohercegovačke vanjske politike. Ipak, vanjska politika zrcali unutarnju ustavnu konstituciju države, a samim tim i političke odnose vladajućih političkih aktera u državi.

Zbog toga svršishodnu reformu diplomacije koja bi ovu djelatnost dovela u sklad s proklamiranim interesima BiH i suvremenim svjetskim tijekovima nije moguće učiniti bez strukturalnih reformi u državi te bez temeljite promjene aktualnih unutarnjih odnosa koji Bosnu i Hercegovinu danas čine državom koja po svojim institucionalnim rješenjima i funkcijama nije partner bezmalo nikome u suvremenim svjetskim relacijama. Ustav Bosne i Hercegovine, zakoni i drugi potrebni akti moraju preciznije, suvremenije i u korist cijele države efikasnije utvrditi ciljeve, nadležnosti i kompetencije u vanjskoj politici, iz čega će proisteći i okvir za organizaciju diplomacije na drugim osnovama. To podrazumijeva, prije svega, donošenje zakona o vanjskoj politici i diplomaciji koji bi definirao dužnosti, prava, nadležnosti i organizaciju svih subjekata u ovom procesu. Rad na izradi ovog zakona započet

je davno ali se, ili potpuno bespotrebno, ili iz određenih razloga, ne dovršava već godinama. U reformu vanjske politike i diplomacije neophodno je direktno uključiti organizacije, institucije i pojedince koji temeljem svojih kompetencija kao i iz pozicije znanosti te uz korištenje međunarodnih iskustava mogu značajno pomoći u tome poslu. Pri tome je element profesionalizacije vanjske politike i diplomacije te posebno pozicioniranja struke u odnosu na politiku važno pitanje koje treba definirati na drugačiji način od sadašnjega. Odvajanje dnevnih i partikularnih interesa od stručnoga i kvalificiranog funkcioniranja u ovoj oblasti jeste jedan od preduvjeta za uspostavljanje moderne organizacije diplomacije. Više je izrazito negativnih elemenata koji čine okvir za današnju sliku bh. diplomacije:

- Nesposobnost vladajuće političke oligarhije da iskorači iz koordinatnog sustava rata i raspada Jugoslavije te zakorači na teren suvremenih i budućih odnosa u okviru europskih i širih svjetskih integracija.
- Potpuna relativizacija pa i neprihvatanje svjetskih i europskih standarda i običaja u profiliranju kadrovske politike i profesionalnog funkcioniranja u okvirima vanjske politike i posebno diplomacije.
- Nesposobnost i nespremnost da se u ime izgradnje moderne i efikasne diplomatske mreže i standarda njenog funkcioniranja promijene često karikaturalna poimanja "nacionalne ravnopravnosti" u državi.

Malo je oblasti političkog djelovanja u svijetu koje su do te mjere otprije bile prekrivene velom elitizma i predstavljalje tabu za "običnu" političku nomenklaturu, ali i za širu javnost, koliko je to bila diplomacija. Otuda desetljećima i svojevrsna mistifikacija u pogledu sadržaja, ciljeva i stvarne uloge diplomacije, ali i osobit interes za djelatnost koja se odvijala "iza zavjese" i kojom su se bavili samo "posebno odabrani". Analize ovoga posla, slijedom ovakve prakse, rađene su također nerijetko samo za zatvorene političke krugove, bez transparentnosti i mogućnosti utjecaja širih društvenih slojeva na konstituiranje vanjskopolitičkih procesa uopće, a unutar toga posebno diplomacije. Međunarodna politička realnost – a u okviru nje i zahtjevi prema diplomaciji – u minulih dvadesetak godina se bitno promijenila a svijet je u tome razdoblju doživio najmanje tri "revolucije" bitne i za funkcioniranje međunarodnih diplomatskih odnosa i uspostavljanje novih kriterija u tim odnosima. Te promjene pred svaku zemlju i njenu diplomaciju, pa tako i Bosnu i Hercegovinu, postavljaju nove zadatke i traže nove standarde. Kako ističe Britanac F.G. Felthman u uvodu svoga poznatoga i međunarodno priznatoga "Diplomatskog priručnika", revolucija koja je imala najdirektniji i najveći utjecaj

na međunarodne odnose i diplomaciju bila je političke prirode: pad sovjetskog carstva značio je kraj razdoblja potencijalnoga nuklearnog rata na globalnoj razini. Bio je to kraj razdoblja shematisiranih vojnih saveza i vojnih nužnosti kada diplomati, ne svojom krivicom, nisu imali mnogo mogućnosti da efikasno djeluju. Bio je to kraj totalitarne vladavine u Europi, stvaranje novih saveza i potraga za novim svjetskim poretkom... Druga, ništa manje značajna revolucija, prema ovom autoru, u domenu je ekonomske prirode. Kategorije zaposlenosti, ekonomskih migracija, smanjenje trgovinskih i carinskih barijera, stvaranje globalnog tržišta i odnosa dovode vanjsku politiku i diplomaciju država u sasvim novu poziciju sa stajališta ciljeva, ljudskih resursa i stručnih profila, diplomatske tehnike i potrebnih znanja. Konačno, dogodila se i komunikacijska revolucija koja u značajnoj mjeri, uz ostalo, doprinosi i stvaranju "globalnog osjećaja političke svijesti". Sve ove promjene, jasno, ostavljaju duboki trag i na Bosnu i Hercegovinu. Dodatno, politički prioriteti, pa tako i prioriteti diplomatskog djelovanja u ovoj državi bitno su izmijenjeni u odnosu na godine s početka minulog desetljeća. Bosna i Hercegovina više nije država koja grčevito brani svoje pravo na suverenitet, međunarodno priznate granice, unutarnju konstituciju i identitet uz pomoć diplomacije u kojoj je "vjernost" važniji element od suptilnih diplomatskih znanja i profesionalizma. Isto tako, ni vanjskopolitički partneri nisu više prvenstveno oni koji mogu pomoći na konkretan način politički i finansijski, već ulazak u krug svjetske diplomacije znači i potrebu za znanjima i sposobnostima neophodnim za složenije zadatke i partnerstva ne uvijek samo jednoznačnog usmjerenja. Zašto je u uvodu analize stanja u bh. diplomaciji bilo potrebno skrenuti pažnju na ove elemente političke realnosti u svijetu? Prije svega zato da bi se shvatila dubina jaza koji u ovom trenu postoji između potreba na kojima počivaju zadatci i ciljevi diplomacije kao djelatnosti, s jedne strane, te objektivne situacije u toj oblasti u BiH, s druge. Riječ nije samo o tome kakvo je realno stanje u ovoj oblasti danas, već još više o segmentu koji se može nazvati "sviješću o stanju, realnosti i potrebama". Nije teško zaključiti da današnja situacija na dodatno dramatičan način podvlači složenost zadataka diplomata. Oni će i dalje trebati znanja o tome kako svijet funkcionira (a funkcioniра drugačije), moraju posjedovati profesionalne vještine uz visoke osobne kvalitete. Diplomacija je postala složenija, zahtjevnija i profesionalnija.

Opća znanja moraju biti mnogo veća i teško je povjerovati da ona mogu biti dosegnuta s razine poluobrazovanih lokalnih stranačkih funkcionera regrutiranih u aparat iz sasvim pragmatičkih potreba druge vrste i ocjenjivanih kroz kategoriju jednostarne lojalnosti specifičnog karaktera. Slično je i s drugorazrednim birokratima bez znanja jezika i

elementarne sposobnosti komuniciranja izvan lokalne zajednice i u iole složenijim situacijama, ljudi nesposobnih i nespremnih da saslušaju tuđe mišljenje i uvaže argumente druge strane, te vječito spremnih za "proizvodnju negativne energije". Naravno, svaka političko-funkcionerska elita ovjerena rezultatima izbora može shodno svojim potrebama utvrđivati profil vlastite diplomacije, pa tako i diplomata kakav joj odgovara. Ciljeve i zadatke ove službe može i klaustrofobično prilagođavati ekskluzivno partikularnim projektima i željama. Otuda, recimo, i glasno izgovorena teza visokopozicioniranoga državnog službenika u BiH da u jednu od susjednih zemalja treba za ambasadora poslati čovjeka "kojem je osnovni zadatak da prvenstveno uredi tamošnju dijasporu kako bi na predstojećim izborima glasala za našu stranku, a taj posao traži i jasan profil stranačkog aktivista... Njemu tu strani jezik nije ni potreban. Širi politički, privredni, kulturni i drugi interesi države, ekonomske i druge veze sa susjedom, sudjelovanje u regionalnim procesima sa spomenutoga diplomatskog mjesta, korištenje iskustava u procesima euroatlantskih integracija u kojima je naša zemlja – sve su to nebitne stvari prema spomenutoj percepciji zadataka koje diplomat ima u normalnim uvjetima.

Što su to "normalni uvjeti" u odnosu na koje se može analizirati postojeće stanje u diplomaciji BiH? Uočljivo je da se u svim definicijama spominje "interes države", "interes svoje zemlje", "čvrstina i kontinuitet države" itd. U okviru ovih kategorija, preciznu i općeprihvatljivu definiciju ciljeva i zadatka diplomacije daje Bečka konvencija o diplomatskim odnosima iz 1961. godine:

- Predstavljanje države šiljateljice u državi prijema
- Zaštita interesa države šiljateljice i njenih građana u državi prijema u granicama koje dopušta međunarodno pravo
- Pregovaranje s vladom države prijema
- Utvrđivanje, svim dopuštenim sredstvima, stanja i razvoja događaja u državi prijema te informiranje o tome vlade države šiljateljice
- Unapređivanje prijateljskih odnosa između države šiljateljice i države prijema te razvijanje njihovih ekonomske, kulturnih i znanstvenih odnosa

Profil ljudi koji uspješno mogu odgovoriti ovim zadacima čini se prilično jasnim i izoštrenim. No, do njega se dolazi tek logičnim slijedom preciznog utvrđivanja ciljeva i strategije vanjske politike svake države koja je, opet, prema starim i priznatim teorijama iz domena države i prava – direktno proistekla iz karaktera države i njene unutarnje politike i ciljeva. Ovdje se,

zapravo, zatvara i koordinatni sustav u okviru kojeg jedino možemo uspješno odgovoriti na pitanja – kakvu diplomaciju uistinu imamo, čemu i kome odgovara njena aktualna organizacija i na što se naslanjaju te iz čega proistječu kriteriji za kadrovsku politiku u njoj, tko i s kakvim ciljevima i kapacitetima vodi tu kadrovsku politiku, što kao država želimo na međunarodnom planu, u funkciji čega i koga je aktualno stanje; zašto ne postoji ni politička volja, ni interes, ali ni institucionalni okvir u kojem se mogu dosezati rješenja u skladu s istinskim potrebama države i formalno proklamiranih političkih ciljeva, kakve su posljedice postojeće situacije kratkoročno, a kakve dugoročno?

Više je izrazito negativnih elemenata koji čine okvir za današnju sliku bh. diplomacije. Navedimo one koji se nameću kao veoma prepoznatljivi i najbitniji:

- Neadekvatan osnovni ustavni okvir koji treba fermentirati zajednički interes države kao cjelovitog subjekta na unutarnjem i posebno vanjskopolitičkom planu. Pojednostavljenog kazano, odsustvo države u njenim elementarnim funkcijama.
- Nedefinirana vanjskopolitička strategija te kratkoročni a osobito dugoročni vanjskopolitički ciljevi i prioriteti Bosne i Hercegovine.
- Nesposobnost vladajuće političke oligarhije da iskorači iz koordinatnog sustava rata i zakorači na teren suvremenih i budućih odnosa u okviru europskih i širih svjetskih integracija. - Potpuna relativizacija pa i neprihvatanje svjetskih i europskih standarda i običaja u profiliranju kadrovske politike i profesionalnog funkcioniranja u okvirima vanjske politike i posebno diplomacije.
- Nesposobnost i nespremnost da se u ime izgradnje moderne i efikasne diplomatske mreže i standarda njenog funkcioniranja promijene često karikaturalna poimanja "nacionalne ravnopravnosti" u državi.

I. TEORIJSKE OSNOVE RADA

Temelj ovog magistarskog rada je zasnovan na mnogim pisanim dokazima, koji uključuju vjerodostojnu stručnu literaturu, istraživačke radove, analize, publikacije, usporedbe i konkretne primjere diplomatskih aktivnosti naše zemlje.

Budući da je poznavanje diplomacije i vanjskih poslova ključno za činjenje relevantnih koraka za napredak određene države, vrlo je bitno imati uvid u vjerodostojnu literaturu koja je napisana od strane političara, političkih analitičara, pravnika i drugih svjedoka i znalaca određene diplomatske i vanjskopolitičke tematike. Vrijednost opusa navedenih izvora je neprocjenjiva jer je njen sadržaj baza podataka koji su prevažni za analizu ove teme. Uzimajući u obzir izvore koji su korišteni za magistarski rad, nastojala sam da i on bude vjerodostojan i koncizan presjek pozitivnih i negativnih odrednica bosanskohercegovačke diplomacije, stavljajući akcent na međunarodne kulturne odnose.

Nažalost, postoji (metaforički rečeno) slika o bosanskohercegovačkoj diplomaciji kao o kormilu kojim upravljuju neiskusni gusari koji ni sami ne znaju otkuda su dolutali na brod koji tone. Ipak ne posustaju u perfidnom činu, jer smatraju da je osobno spašavanje važnije od spašavanja cijele zajednice. Je li Aristotelov *zoon politikon*¹ vjerodostojan samo za antičku literaturu? Jesmo li kao zajednica postali međusobno odcijepljeni od zajednice?

Upravo na tim primjerima vidimo da je moral izgubio svoj integritet u političkoj strukturi našeg društva. Svjesni smo (a o tome svjedoče i mnogi pisani dokazi, transkripti i sl.) da je postdaytonsko razdoblje donijelo najviše štetnosti vlasti. Nepotizam je jedan od najvećih problema koji narušava pravo kvalificiranih osoba za zapošljavanje na određeno radno mjesto. Podobnost ima prednost ispred sposobnosti, znanje i stručnost se obezvrađuju, vrši se mentalno zlostavljanje, te država postaje kao koncentracijski logor ili Goli otok za obrazovane, sposobne i poštene.

Kulturni odnosi Bosne i Hercegovine su zahrdali, a predstavljanje naše države konkretnim djelima političara ne imponira državi koja je godinama na početku puta ka europskim integracijama. Kultura je nedovoljno shvaćen pojам, ponekada i podcijenjen.

¹ Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=67397>

Postavljam pitanje, koje je vjerojatno osuđujuće i neetično – zaslužujemo li uopće demokraciju? U državi gdje je ona zavedena nepotizmom i tako iskorištena, vjerojatno nikad neće ni dorasti zadatku.

Cilj ovog pisanja nije samo obraniti titulu magistra politologije, nego potaknuti sebe i ljude oko sebe da se probudimo iz vrtloga ove nepotističke hijerarhije koji nas još uvijek svojim ljestvama pritišće, puštajući da ljudi apsurda i neznanja gaze po nama i penju se vrhovima koji nas sve vode na dno.

Stoga ova tema ne smije ostati samo mrtvo slovo na papiru nego poticaj za borbu znanjem i upornošću. To je jedini način da kompetentnost bude postavljena na mjesto kojemu pripada.

II. METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

Naglasak metodološkog istraživanja je na pozitivnim i negativnim karakteristikama bosanskohercegovačke diplomacije, te na potrebnim modifikacijama u poboljšanju međunarodnih kulturnih odnosa.

Poseban je akcent na usporedbi, odnosno analizi sličnosti i razlika aktivnosti i kvalitete rada naše diplomacije i diplomacije zemalja članica Europske unije. Osim analiza u kojima koristim relevantne podatke ministarstva vanjskih poslova i ambasada, koristit ću i druge dostupne materijale i načine istraživanja.

Početak rada će se odnositi na početak diplomacije na današnjim prostorima, odnosno dokumentima i poveljama koje su jamčile sigurnu suradnju i pojedine povlastice predstvincima drugih zemalja. Za početak je dovoljno spomenuti Povelju Kulina bana kojom se prvi oblici diplomacije mogu potvrditi u srednjem vijeku. Točno datiranje diplomacije ne možemo utvrditi jer nemamo dokumente koji bi bili svjedoci tog vremena. Međutim, znamo da se Bosna prvi put spominje u X. stoljeću u djelu Konstantina Porfirogeneta. Iako se špekulira da on nije sačinio čitav putopis, nego da je on rezultat različitih, partikularnih, nepovezanih putovanja njegovih dvorjana koji su imali zadatku istražiti naše područje, njegove žitelje i ustroj vlasti.

Predmet istraživanja će biti i nastavak diplomatske povijesti naše države, bez obzira pod kojim režimima bila.

Ali sve je to samo korak više kojim želim doći do glavnog cilja – upoznavanje naše diplomacije u međunarodnim kulturnim odnosima. Radom želim otkriti i osvijestiti koliko je važno naše predstavljanje u bilateralnim i multilateralnim odnosima, koliko je važan marketing, brendiranje, isticanje kulturne, vjerske i nacionalne baštine. Suština je spoznati sebe, ogoliti porijeklo i prezentirati ga na najbolji mogući način. Jedino prihvaćanjem svog identiteta bit ćemo lišeni barijera koje se kriju pod krinkom balkanizma, barbarizma, zalupanosti i svih onih epiteta kojima se Bosna i Hercegovina etiketira od devedesetih, od ratnog vihora i migracija u zemlje u kojima smo prikazani kao necivilizirana populacija.

Znanstveni cilj je, već spomenuta, analiza odnosno usporedba između diplomacija zemalja Europske unije i naše države. Kroz taj postupak ćemo moći uočiti koje su krucijalne pogreške

našeg načina rada i koje su promjene najpotrebnije. Samim tim ćemo, pod određenim okolnostima, moći predvidjeti trendove koji će sigurno biti dio naše vanjske politike i međunarodnih odnosa. Okvirno ćemo moći postavljati ciljeve na međunarodnom nivou, sukladno našim saznanjima o okolnostima u kojima ih imamo priliku postići. Stoga će ovaj rad (s istraživačkim elementima i otkrićima) koristiti i kao orijentir u budućim odlukama. Uz to, cilj je pronaći dobre primjere koji bi nam služili kao korektivi u sadašnjoj situaciji, te stimulirati već postojeće kulturno-diplomatske prakse.

Društveni cilj jeste zainteresirati i involvirati naše građane za aktivno sudjelovanje u aktivnostima koje mogu biti dio našeg predstavljanja na svjetskoj političkoj sceni. To bi značilo da mlade i obrazovane možemo informirati koliko je poznavanje vlastite kulture i brendiranje države važno, a uz to može biti profitabilno i osnažiti egzistenciju mlađih i perspektivnih ljudi na ovom tlu. Iz ove ideje bi mogli nastati brojni projekti i seminari, simpoziji, izložbe i manifestacije koji bi potakli mlade da indirektno sudjeluju u promociji svoje domovine. Dakle, putem istraživanja, obrazovanja mlađih politologa, arheologa, povjesničara, arhitekata, umjetnika možemo stvoriti novi kulturni *establishment*, odnosno avangardu.

Sistem hipoteza se razvija oko **glavne hipoteze:** „*BiH se nedovoljno usklađeno i učinkovito koristi dostupnim kulturno-diplomatskim alatima.*“

Pomoćne hipoteze su:

- U svrhu efikasnijeg rješavanja problema na međunarodnom kulturnom nivou Bosne i Hercegovine potrebno je posebno potencirati stručne edukacije na temelju kojih će samo sposobni moći obnašati funkcije u toj oblasti.
- Trenutni položaj Bosne i Hercegovine na putu prema euroatlanskim integracijama ometen je nedovoljno razvijenom sviješću o važnosti kulturne asimilacije za članstvo u Europskoj uniji.
- Tema međunarodnih kulturnih odnosa se uopće ne potencira niti obrađuje dovoljno u medijima na našem području.

Iz tog proizlazi sljedeće:

ZAVISNA VARIJABLA	NEZAVISNA VARIJABLA
<ul style="list-style-type: none"> - BiH se nedovoljno usklađeno i učinkovito koristi dostupnim kulturno-diplomatskim alatima. 	<ul style="list-style-type: none"> - Potenciranje stručne edukacije na temelju kojih će samo sposobni moći obnašati funkcije u toj oblasti - Nedovoljno razvijena svijest o važnosti kulturne asimilacije - Nedovoljna zastupljenost međunarodnih kulturnih odnosa u medijima

Indikatori navedenih varijabli:

VARIJABLA	INDIKATOR
<ul style="list-style-type: none"> - BiH se nedovoljno usklađeno i učinkovito koristi dostupnim kulturno-diplomatskim alatima. 	<ul style="list-style-type: none"> - Suzbijanje kulture na najvišim nivoima - Primjeri iz medija
<ul style="list-style-type: none"> - Potenciranje stručne edukacije na temelju kojih će samo sposobni moći obnašati funkcije u toj oblasti 	<ul style="list-style-type: none"> - Fakultet političkih nauka, pravni fakultet i neki odsjeci za Filozofskom fakultetu stvaraju nove potencijale kadrove
<ul style="list-style-type: none"> - Nedovoljno razvijena svijest o važnosti kulturne asimilacije 	<ul style="list-style-type: none"> - Utjecaj fenomena kiča koji je postao zaštitni znak Balkana

<ul style="list-style-type: none"> - Nedovoljna zastupljenost međunarodnih kulturnih odnosa u medijima 	<ul style="list-style-type: none"> - Utjecaj medija na kolektivnu svijest u BiH - Prezastupljenost nacionalističkih i pesimističnih tema - Mediji ne propagiraju dovoljno obrazovanje, umjetnost, kulturu, novitete
---	--

Metode i tehnike istraživanja koje su korištene:

- metoda analize sadržaja (različiti izvori - knjige, znanstveni radovi, prezentacije, dokumentarni filmovi, televizijski i radio prilozi)

Znanstvena opravdanost rada se temelji na podatcima koji će moći poslužiti akademskoj zajednici. Odnose se na kulturnu diplomaciju Bosne i Hercegovine, te na bosanskohercegovačke kulturne odnose. Temeljnim istraživanjem ove teme, te pisanjem rada nastojala sam napraviti presjek kojim bih pridonijela približavanju ove teme širem čitateljskom krugu.

Društvena opravdanost ovog rada se odnosi na ukazivanje manjkavosti našeg sustava kako bi se državne institucije pokrenule na ovom području. Osim tog, društvena opravdanost se ogleda i u promoviranju BiH i davanju ideja za njenu prepoznatljivost u svijetu.

Vremenski period istraživanja je trajao od listopada 2021. godine. U tom periodu je prikupljena i analizirana literatura.

III. ANALIZE OSNOVNIH POJMOVA

Diplomacija

Pojam *diplomacija* potječe od francuske riječi *diplomatie* koja korijen ima u grčkom *δίπλωμα*, a znači "presavijeno udvoje; listina, isprava, povelja"². Ona se odnosi na vještinu vođenja međudržavnih odnosa i vanjske politike. Diplomaciju možemo definirati i kao skup pravila za uspostavu međunarodnih odnosa. Također se odnosi i na znanje, sposobnost i umijeće vođenja pregovora s drugim državama. Kolokvijalno, diplomacija je umijeće provođenja vlastite volje lukavošću i taktikom, odnosno lijepim načinom. Njezini korijeni vjerojatno sežu u pretpovijest kroz svoje početne oblike koje ne možemo poistovijetiti s današnjim konceptom diplomacije. Povjesni podatci tvrde da je diplomacija (u svojim prvotnim oblicima) postojala i na području starog istoka (Kina, Egipat, Mezopotamija, Asirija). Treba napraviti distinkciju između pojmova: *međunarodni odnosi* su prostor djelovanja – gdje *vanjska politika* određuje cilj djelovanja u prostoru – što *diplomacija* je način djelovanja u prostoru – kako.

Diplomacija je uvijek provedba ciljeva nacionalne vanjske politike u međunarodnom okružju, pa je stoga: dvostrana (bilateralna) diplomacija predstavlja provedbu ciljeva nacionalne vanjske politike diplomatskim djelovanjem spram države primateljice i izvješćivanjem države šiljateljice, dok je višestrana (multilateralna) diplomacija predstavlja provedbu ciljeva nacionalne vanjske politike diplomatskim djelovanjem spram drugih subjekata međunarodnih odnosa u međunarodnim organizacijama i drugim multilateralnim tijelima, uz izvješćivanje države šiljateljice.

Kulturna diplomacija

Kulturna diplomacija je temeljni mehanizam za spajanje kultura i promoviranje kulturnih različitosti. U svijetu danas postoji potreba za razumijevanjem različitih kultura što za sve nas implicira prevenciju konflikta. Interakcija kroz razmjenu jezika, ideja, glazbe i umjetnosti može poboljšati komunikaciju između kulturno suprotstavljenih grupa. Proučavanje ukrštavanja između međunarodnih odnosa i drugih važnih disciplina poput sociologije, antropologije, etnomuzikologije, kulturnih studija i umjetnosti je potrebno za razumijevanje

² Dostupno na: <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=15326>

našeg svijeta. Izraz "kulturna diplomacija" je skovao Milton Cummings kao "razmjenu ideja, informacija, vrijednosti, sustava, tradicija, vjerovanja i drugih aspekata kulture s intencijom poticanja zajedničkog razumijevanja".

U dodatku, Cummingsova definicija kombinira "kulturnu diplomaciju" s pojmom kulturnih odnosa. On stoga definira kulturnu diplomaciju u širem smislu kao primjere cross-kulturne razmjene i interkulturalne interakcije. Još, Cummings ne ignorira opasnost kulturne diplomacije u tom da to može biti više jednosmjerna ulica nego dvosmjerna razmjena. Kao kada jedna nacija koncentrira svoje napore u promoviranju svog nacionalnog jezika, objašnjavajući svoje politike i gledišta, ili "pričajući svoju priču" ostatku svijeta.

Soft power

Soft power (meka moć) - Termin *soft power* definirao je profesor *Harvarda* Joseph Nye krajem osamdesetih godina prošlog vijeka. Upravo on definira ovu posebnost jezika kao *ništa drugo do mogućnost utjecaja na druge kako bi se postigli željeni ciljevi*. Soft power se odnosi na sposobnost u međunarodnim odnosima da se postigne cilj pomoću utjecaja na ponašanje na druge ljudi ili države. Ona se odnosi na moć privlačnosti i uvjerenja; kultura, vjernosti, ideje, institucije i kredibilitet; neopipljiva i indirektna moć. Izvori meke moći: kultura (elitna i popularna), političke vrijednosti i vanjska politika, osnovne vrijednosti, tradicija, ideje i izvori, znanost i tehnologija, hrana, brendovi, sport, Internet.

Brendiranje nacionalnog identiteta

Brendiranje nacionalnog identiteta je relativno nov koncept i inicijativa koja primjenjuje tehnike, ekspertizu koja proizlazi iz poslovnih sfera menadžmenta privatnih poduzeća, te je kao takav pod snažnim utjecajem poduzetničkog i ekonomskog poimanja nacije. U posljednjih desetak godina, s obzirom na sve veću važnost poslovnog menadžmenta i komunikologije u društvu, ali i jačanje uloge odnosa s javnošću i javne diplomacije u političkoj sferi, povećava se broj studija, analiza, istraživanja i izdanja u području markiranja nacija.

Nation branding, odnosno brendiranje nacije, iako još nedovoljno definirana sintagma, postalo je nezaobilazna pomodarska floskula svih *mainstream* političko-medijskih agencija i ekspertnih tehnokratskih krugova. Sam autor tog pojma Simon Anholdt ističe da je

pojam *nation branding* himera, u biti ništa ne znači, a bolje bi bilo govoriti o kompetitivnom identitetu. No unatoč dvosmislenosti i neodređenosti navedenog pojma, dvije su konceptualne razlike: marka nacije (*nation brand*) i nacionalna marka (*national brand*), prvi se pojам odnosi na mentalni imidž zemlje koji stranci imaju o toj zemlji (percepcija drugih), drugi se odnosi na proizvode i usluge koje ta zemlja izvozi i distribuira u svijetu. Između ta dva pojma postoji široka lepeza koncepata i formula koji idu od vizualnog identiteta dizajna nacije preko tzv. *co-brandinga* sve do diplomatsko-političke meke sile (*soft power*), eklektični dizajnersko-pojmovni labirint bez jasnih obrisa i značenja. Brendiranje nacionalnog identiteta relativno je nov koncept i inicijativa koja primjenjuje tehnike, ekspertizu koja proizlazi iz poslovnih sfera menadžmenta privatnih poduzeća, te je kao takav pod snažnim utjecajem poduzetničkog i ekonomskog poimanja nacije. Naime, valoriziranje, afirmiranje i poboljšanje reputacije neke zemlje trebalo bi jačati njezine atrakcije, privlačiti nove turiste, strane investicije ili radnu snagu. Pojam brendiranja blizak je imidžu lokalne marke regije, grada, što se naziva *place branding*.

Kulturni turizam

Jedna od najprihvaćenijih definicija kulturnog turizma koju nalazimo u literaturi jest sljedeća: ‘Kulturni turizam označava kretanje ljudi koje je uzrokovano kulturnim atrakcijama izvan njihovog uobičajenog mjesta stanovanja, s namjerom sakupljanja novih informacija i iskustava kako bi zadovoljili svoje kulturne potrebe.³

³ Richards, Greg 1999 : 17. European Cultural Tourism: Patterns and Prospects. U: Planning Cultural Tourism in Europe ;Dodd, Diane i Van Hemel, Annemoon, ur.; Amsterdam, Boekman Foundation/Ministry of Education, Culture and Science, str. 16-32.

IV. POVIJEST DIPLOMACIJE NA PODRUČJU DANAŠNJE BOSNE I HERCEGOVINE

Često neopravdano zanemarujemo važnost diplomacije, a o njenom djelovanju na ovim područjima u Srednjem vijeku ne poznajemo gotovo ništa. Termin *diplomacija* nas često asocira samo na uglađene političare koji u odijelima govore o nekim važnim, ali nama nedovoljno poznatim i dostupnim temama. Diplomacija je, zapravo, puno više od tog. I postojala je na području naše države, barem od perioda Kulina bana (XII.st.) za što postoje pisani dokazi.

Diplomatska služba u srednjovjekovnoj bosanskoj državi predstavljala je važan segment vanjskopolitičke djelatnosti bosanskih vladara. Vanjskopolitička djelatnost bila je u nadležnosti bosanskog vladara, pa su na vladarevom dvoru vođeni diplomatski pregovori, zaključivani ugovori i tu se obavljao sav tehnički posao određene diplomatske misije. Vijesti o uređivanju međunarodnih odnosa putem utvrđenih diplomatskih formi su vrlo stare. U ranom srednjem vijeku, u doba Velike seobe naroda, Bizantsko carstvo je, da bi se održalo i prošlo sa što manje štete, primjenjivalo diplomatska sredstva više i efikasnije nego sredstva oružja. Bizantija je pri tome išla putem bogate rimske tradicije, ali je također svoje diplomatske metode prilagođavala novom vremenu, novim prilikama i potrebama.

Također, su i sami barbari nastojali da putem izaslanstva i pregovora postignu ono što se moglo postići bez uporabe vojne sile. Čak i barbari usvajaju neke diplomatske forme, iako je riječ o grubom obliku. Ostaviti što snažniji utisak snage i moći na drugu pregovaračku stranu je odavno, pa čak i kod barbara, važilo kao zlatno pravilo diplomatske vještine u međunarodnim pregovorima. Nakon formiranja barbarskih država na Zapadu, odnosi između njih uređivali su se i pregovorima koji su se vodili putem opunomoćenih poslanika, a ne samo ratom i silom. Međunarodni ugovori su utvrđivani uzajamnim polaganjem zakletve, davanje taoca, darova, a ponekad sklapanjem ženidbenih veza.

O diplomaciji kao takvoj, ne možemo govoriti u X. stoljeću na području današnje Bosne i Hercegovine budući da nemamo adekvatnih dokaza. Iz tog perioda samo znamo da je Konstantin VII. Porfirogenet prvi spomenuo Bosnu i da je to zabilježeno u njegovom djelu *De administrando imperio*. Tada je još uvijek meka moć bila malo primjenjiva na ovom području, a ratovi i drugi oblici sukoba su bili primarni alati za očuvanje ili zauzimanje teritorije. Iako je poznavanje diplomacije iz tog perioda ograničeno, ipak postoje barem šturi

podatci o tragovima koji su preteče moderne diplomacije. Jedan od tih tragova je svakako Povelja Kulina bana koju se često epitetira kao "rodni list Bosne i Hercegovine". Riječ je o dokumentu koji potvrđuje bilateralni odnos Bosne i tadašnje Dubrovačke republike kojim se dubrovačkim trgovcima jamči slobodno kretanje i trgovanje po bosanskom području. Time se dokazuje nezavisnost tadašnje bosanske države. A kroz višestoljetnu suradnju tih dviju strana, pokazat će se da je Bosna vodila računa o njegovanju prijateljstva sa Republikom koju je ekonomski i strateški smatrala izuzetno važnom. Pa ni pod cijenu nekih nesuglasica nije pomišljala o prekidu tih odnosa.

Razvoj srednjovjekovne diplomacije je krenuo od prvotnog oblika gdje se na dvorovima neposredno pregovaralo između vladara i druge ugovarajuće strane. Kroz ekonomsko jačanje i sam razvoj tadašnje države, srednjovjekovna diplomacija doživljava svoj preobražaj. Učvršćivanjem diplomatskih veza dolazi do imenovanja diplomatskih predstavnika s različitim nazivima i titulama. Odatle potječu nazivi kao što su: *ambaxatores*, *nuntii*, *oratores*...

U drugoj polovici X. st. Bosna je nakratko stekla samostalnost, a njezin je ban zaposjeo hrvatske županije Uskoplje, Luku i Plivu. Ipak, mnogo su bila duža razdoblja u kojima je prvotna Bosna do XI. st. pripadala susjednoj hrvatskoj, odnosno srpskoj državi. Nakon 1018. priznavala je vrhovnu vlast bizantskoga cara, a između 1081. i 1088. došla je pod vlast dukljanskoga kralja Bodina, koji joj je za upravitelja postavio kneza Stjepana. Nakon Bodinove smrti (oko 1101. godine) Bosna se politički osamostalila.

IV.I. Srednjovjekovne bosanske povelje kao dokaz kulturne diplomacije

Ipak, ubrzo bosanski vladari ostavljaju tragove kojima potvrđuju kulturnu diplomaciju kao jednu od svojih neminovnih vještina za vođenje vanjske politike. Kako dokazi navode, sadržaj bosanske srednjovjekovne diplomatike određen je strateškim interesima i ciljevima zvanične državne politike prema susjedima i velikim silama u vremenu nastanka, jačanja i dekadencije bosanske države.⁴ Iako je kroz desetljeća dolazilo do zaokreta u odnosu bosanske vlastele i dubrovačkih trgovaca, kontinuitet suradnje je nastavljen usprkos

⁴ Spahić, Vedad, svibanj/lipanj 2017., "Srednjovjekovne bosanske povelje", Preporodov Journal, Dostupno na:
http://www.ff.untz.ba/uploads/images/Gallery/Fakultet_general/Srednjovjekovne%20bosanske%20povelje%20pdf%20Journal.pdf

povremenim krizama prouzrokovanim dubrovačkom perfidnom politikom i nezavidnim položajem Ostoje koji je morao izmirivati dugove svog prethodnika Tvrtka I. O tom svjedoči niz pisama i povelja koji su zauvijek memorirali ovu međunarodnu krizu, među kojima je posebno fonična Ostojina povelja iz 1398.

U Povelji kralj Ostoja spominje i način na koji će se vratiti dug: *i da im se plaća ovim načinom: da se plaća svake godine po pet stotina perpera od dohotka koji su dužni davati kraljevstvu mi na dan Svetog Vlaha, trećeg dana mjeseca februara*⁵. Tim činom se iskazuje težnja kralja Ostoje za očuvanjem dobrih susjedskih odnosa koji se održavaju još od vremena Kulina bana. Stoga se može zaključiti da upravo kraljevske povelje predstavljaju izuzetno važno kulturno naslijeđe za Bosnu, jer predstavljaju svjedodžbe o političkim i društvenim prilikama jedne države.

Na koncu će posljednji bosanski kralj Stjepan Tomašević udariti pečat kulinovskoj tradiciji ovjeravanja diplomatskih odnosa Bosanske Kraljevine i Dubrovačke Republike, dokumentima najvišeg ranga. On time potvrđuje stare ugovore u skladu sa običajem svakog novoustoličenog vladara.

Ovdje jednostavnost izražavanja (koja ja približena narodu) i pročišćenost tekstova dolazi do izražaja. Upravo na taj način Tomaševićeve povelje simboliziraju zatvaranje kruga jedne bogate bilateralne povijesti, koja neodoljivo podsjeća na svoje početke u tekstu Kulinove povelje.

IV.II. Odnosi s Dubrovačkom Republikom

Latinske povelje i pisma izdane Dubrovniku od strane bosanskih vladara imaju svoje konvencionalne dijelove. To su: protokol (uvod), tekst ili kontekst, ili korpus i eshatokol (zaključak). Ti su konvencionalni dijelovi kompletniji u poveljama nego li u pismima. Protokol se sastoji od invokacije, intitolacije, devocije, inskripcije i salutacije. U tekstu ili

⁵ Jokanović, Jovana, 2021., "Ortografska i fonetsko-fonološka analiza Povelje kralja Ostoje iz 1398. godine, Zbornik radova Filozofskog fakulteta XIV/XV:53-68., CEEOL, Dostupno na: <https://www.ceeol.com/search/viewpdf?id=617346>

korpus uključeni su arenga, promulgacija, naracija, peticija, dispozicija, sankcija, koroboracija i svjedoci, a u eshatokol datacija, subskripcija i notar⁶.

Ovim se može zaključiti da je međunarodna politika u srednjovjekovnoj Bosni bila ozbiljno shvaćena, te da su posebnu pažnju posvećivali načinu pisanja. Vrlo važno je uočiti i to da je dvor brinuo o pismenosti svojih dijaka, na osnovu čega možemo zaključiti da je opće obrazovanje i učenje stranih jezika bilo nazočno na dvoru. Iako ne postoji gruba paralela koja razdvaja diplomaciju i kulturnu diplomaciju, neke fine se ih razdvajaju. U uvodu smo općenitije opisali početke diplomacije kako bismo se sada mogli usredotočiti na kulturnu diplomaciju. O kulturnoj diplomaciji u srednjem vijeku ne možemo razmišljati kao o današnjoj. Međutim, to ne znači da ona nije obitavala na prostorima Europe. Postojaо je njen prvotni, grublji oblik. Tada možemo govoriti o darovima koje su vladari po svojim izaslanicima slali na dvor države s kojom imaju suradnju kako bi relaksirali odnose i dogovorili se na međunarodnoj razini za pitanja koja su od važnosti.

Osim toga, postoje pisani dokazi o tome kako se tradicija umjetnosti u srednjem vijeku suočavala gotovo sa svakim europskim dvorom, ne isključujući ni bosanski. Hodžić navodi da se u spisima Dubrovačke Republike spominje da su izvođači raznih vještina (žongleri, glazbenici, mimičari) s bosanskog dvora uveseljavali društva u različitim prigodama. To je također služilo kao opuštenija varijatna koja je "čuvala leđa" rješavanju bitnih problema. Za njih znamo jer su ponekad, osobito za vrijeme svetkovine svetoga Vlaha u vrijeme poklada, gostovali i u Dubrovniku, pa im je tom prilikom, odlukom Vijeća, odobravana i neka nagrada, bilo u novcu, tkaninama ili drugim poklonima. Među njima navode se frulaši, trubači, lautari, dobošari, lakrdijaši – izvođači svakojakih neobičnih vještina koji se općim imenom nazivaju bufoni, histrioni ili žongleri.

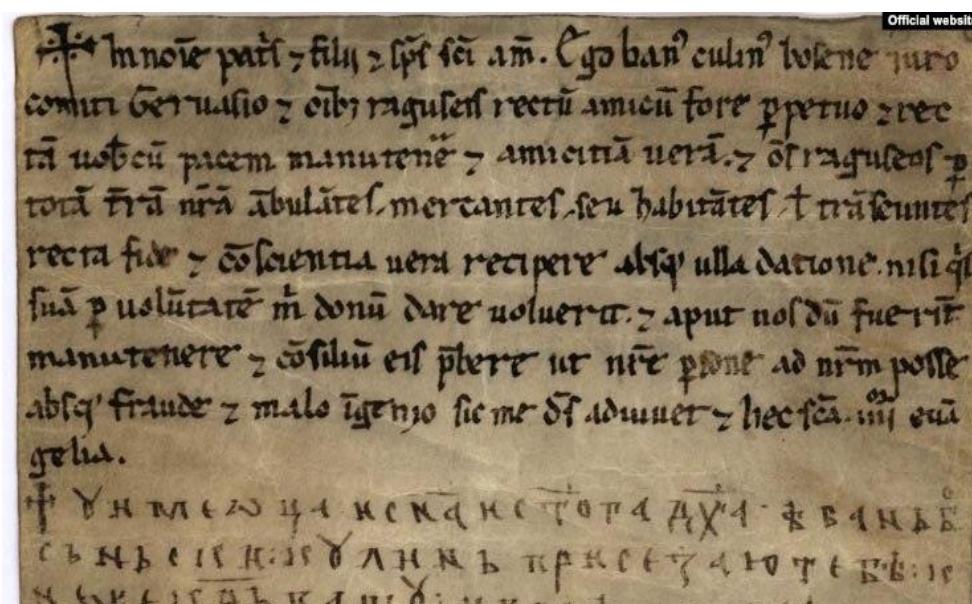
Producije srednjovjekovnih artista su bile poznate diljem Europe, a posebno u Dubrovniku. Tu su često znali zaokupirati pažnju građana, pučana i plemstva. Ova vještina dubrovačkih artista se vremenom usavršavala pod utjecajem njihove kulture, te se tako bogatila autohtonim oblicima, ukusom i izražajnim sredstvima. Vrlo su vjerojatno bogati slojevi, upoznati s dubrovačkim zabavnim produkcijama, osjećali potrebu slušati finije izvedbe majstora svirke i šale. Ponekad je dubrovačka vlada slala svoje artiste u Bosnu da pridobije i učvrsti volju i

⁶ Brković, Milko, "Srednjovjekovne latinske isprave bosanskih vladara izdane Dubrovniku", Zavod za povijesne znanosti JAZU, 1990.

Dostupno na: file:///C:/Users/qwe/Downloads/Anal_28_1990_041_061_Brkovic.pdf

prijateljstvo s bosanskim kraljevima i velmožama, a sve s ciljem ostvarivanja neke koristi za neki dobar posao Republike ili njenih građana.

Prvi dokaz koji svjedoči tom - gostovanje dubrovačkih artista, uglavnom glazbenika, povezan je s knezom Vojislavom Vojinovićem, koji je tražio goste svirače iz Dubrovnika, a Malo je vijeće 3. veljače 1363. odobrilo dolazak glazbenika. I kasnije su Dubrovčani u raznim prilikama slali svoje svirače na dvorce bosanskih dinasta. S vremenom je postalo uobičajeno da kraljevi i velmože sami, na svojim dvorcima, drže ovakve majstore. Oni su ih slali u Dubrovnik, najčešće za svetkovinu svetoga Vlaha, kako bi među ostalim ovakvim grupama pokazali svoje vještine. Razmjena ove vrste umjetnika između Bosne i Dubrovnika bila je, između ostalog, i znak dobrih običaja kao odraza uzajamne naklonosti i prijateljskih odnosa.⁷ Ovime sa sigurnošću možemo tvrditi postojanje kulturne diplomacije na našem području u srednjem vijeku.

Slika 1. Povelja Kulina bana

IV.III. Period turske i austrougarske vladavine

Period koji dolazi krajem srednjeg vijeka za Bosnu donosi nove obrasce političkog sustava, počevši od ukidanja samostalnosti do doseljavanja novih naroda koji će Bosnu i njene stanovnike držati pod okupacijskom politikom. Za vrijeme oba osvajača u Bosni neće postojati tradicija diplomatskih odnosa među bosanskim političarima. Osmanskim osvajanjem

⁷ Emir O. Filipović, "Viteštvu u srednjovjekovnoj Bosni", 120.

bosanska država gubi svoju autonomiju pa se administrativno sjedinjuje s Osmanskim carstvom. Diplomatska postava nije bila utemeljena na osmanskim teritorijima, nego su predstavnici koji su obavljali pojedine diplomatske poslove bili birani prema *ad hoc* osnovama. I ministarstvo vanjskih poslova je osnovano tek 1836. Dakle, o bosanskoj diplomaciji, odnosno kulturnoj diplomaciji, u vrijeme osmanske vladavine, nemamo primjera.

Za vrijeme austro-ugarske vladavine opseg bosanske diplomacije je također na ništici. S tim što treba uzeti u obzir da su neke nove institucije poput Bosanskog sabora otvorile barem mali prostor za političko ustrojavanje i djelovanje. Iako postoje grupe bosanskih predstavnika u Austro-Ugarskoj, nije riječ o diplomatskim predstavnicima nego o osobama koje zastupaju ciljeve određene interesne skupine ljudi unutar države. Takve su bile, recimo, delegacija koju su činili članovi Muslimanske narodne organizacije koja je 1906. godine otputovala u Carigrad da pregovara o preuzimanju dokumentacije neophodne za vođenje tadašnjeg autonomnog pokreta.⁸

Također imamo primjer i hrvatske delegacije koja je 1908. godine, nakon aneksije, otputovala u Beč kod Cara sa zahvalama i pohvalama za Cara, Monarhiju, aneksiju i drugo.⁹ Dakle, možemo zaključiti da su ovo bili akteri unutarnje politike koji su ujedno bili aktivni za postizanje ciljeva uske sfere interesa.

⁸ Mustafa Imamović, *Pravni položaj i unutrašnji politički razvitak od Bosne i Hercegovine od 1878. do 1914.* (Sarajevo: Bosanski kulturni centar, 1997.), str. 134.

⁹ Ibid, str. 196.

V. USPOREDBA BOSANSKOHERCEGOVAČKIH MEĐUNARODNIH KULTURNIH ODNOSA S DRUGIM DRŽAVAMA - KARAKTERISTIKE

Prije podnaslova koji će se baviti usporedbama karakteristika bosanskohercegovačkih kulturnih odnosa i drugih država, potrebno je provjeriti je li kulturni aspekt bosanskohercegovačkog političkog sustava jedinstven. Bosna i Hercegovina se često društvu eksponira sa svojim negativnim karakteristikama, po čemu smo poznati od rata koji je na ovim područjima odigrao veliku i tragičnu ulogu devedesetih godina prošlog stoljeća. Tada je cijelom svijetu pokazano da je netrepeljivost suživota različitih nacija i religija podmuklo krvlju i suzama obojila nekadašnje ulice života. Nakon turobnih devedesetih, međusobno nepovjerenje i mržnja ostali su prisutni do današnjih dana. Često su ideologije o svom nacionalnom identitetu pojedine struje htjele oživjeti putem mobiliziranja nepuštenih i primitivnih masa. Takvi profili su u svom neznanju i ograničenosti tek marionete kojima preko gotovo neuočljivog konca – riječi upravljuju skriveni i publici nevidljivi scenaristi političke predstave. I često puta, neopravdanom generalizacijom, stanovnici Bosne i Hercegovine slove za barbare koji beščutno gaze sve kulture: kulturu javnog nastupa, kulturu sjećanja, kulturu medija...

Iako stanovnici Bosne i Hercegovine, nekada poput organa osjete i nose teret cijelog svog bića (Bosne i Hercegovine), nuspojave nisu uvijek alarmantne. Dakle, bez obzira što ponekad imamo utisak da smo na dnu civilizacijske liste, dobri primjeri naše kulturne, nacionalne i vjerske raznolikosti ukomponirani u jedan prostor lako osvajaju znatiželjne istraživače, povjesničare, sociologe i druge.

Odnos između nacionalne i kulturološke pripadnosti nadrasta Bosnu i Hercegovinu. Pitanje kako pomiriti nacionalnu i kulturološku pripadnost svoju direktnu refleksiju nalazi na polju kulturnog naslijeda. Bosna i Hercegovina je tek na pragu razvojnoga ciklusa koji je u modernim društvima rezultirao prijelazom iz staleško-hijerarhijskih struktura u funkcionalne strukture, tj. u pluralističku demokraciju u kojoj je konfesija dio društva, a ne dio države. Ovo je tim značajnije jer je kultura možda i jedini «proizvod» s kojim današnja Bosna i Hercegovina realno može konkurirati u Europi i svijetu.¹⁰ Naše društvo je sastavljeno od različitosti, i nedostatak samo jedne od njih bi urušio život cjelovite Bosne i Hercegovine. Stoga zaključujem književnom mišlju: Kada se u monolitnosti kulturno-civilizacijskog

¹⁰ Vijeće ministara BiH, Ministarstvo civilnih poslova: "Strategija kulturne politike u BiH", str 12., Sarajevo, lipanj 2008.

amalgama kakav Bosna i Hercegovina predstavlja posegne tako duboko da se operira tek nacionalnim i vjerskim arhetipom, treba razumjeti da cijelo biće krvavi i rastače se na silu. Ali, kultura ima i moć regeneracije na istom mjestu i sasvim je slična Životu čiji je produkt i koji je proizvodi i kada je nastoji dokinuti nasiljem nad samim sobom.¹¹

V.I. Međureligijska kultura i etnicitet u Bosni i Hercegovini - utjecaj u kulturnoj diplomaciji

Budući da je Bosna i Hercegovina sjecište kultura, naroda i civilizacija koji su nastali iz religija, ona je, dakle, susretište religija. Zaključili smo već da se međureligijski odnos reflektira i na cjelokupno bosanskohercegovačko društvo. Upravo na našim prostorima vrijedi Küngova maksima kako nema mira među narodima bez mira među religijama. Ovdje još uvijek ima razloga za strah od nimalo optimistične Huntingtonove moguće dijagnoze – clash of civilizations – sukob civilizacija.

Bosanskohercegovački vjerski lideri i mnogi građani okupljeni oko različitih društava i nevladinih organizacija nastoje pacificirati ratom barutirane odnose. Jedan od takvih svijetlih primjera kojim se prema vanjskoj kulturnoj sceni pokazujemo civilizacijski i mirnodopski jeste mreža Odbora za međureligijsku suradnju koja je osnovana 1996. po inicijativi vjerskih lidera u Bosni i Hercegovini. Zamisao i cilj ove mreže jeste putem religijskih, kulturnih i obrazovnih projekata doprinijeti međusobnom upoznavanju, suradnji, zблиžavanju i izgradnji građanskog društva¹² čije su pozitivne posljedice dosegle svoj domet na regionalnoj razini. Rat koji je zadesio Bosnu i Hercegovinu devedesetih godina bio je na tragu stvaranja projekta – države koja bi etničkim čišćenjem postala jednonacionalna i jednoreligijska tvorevina. Upravo tu leži srž krucijalne balkanske problematike.

U kontekstu analiziranja rata na području bivše Jugoslavije, to područje se smatra "balkanskim" i "istočnim".¹³ Pojedini autori smatraju da je prihvatanje etničnosti kao patrijarhalne kategorije dio retorike pripisane muževnosti nezapadnom nacionalizmu. Ta ideološka kontaminacija postaje transparentna u metodi odabira sukoba o kojima se govori

¹¹ Atif Kujundžić, Esej o aktuelnom trenutku Bosne i Hercegovine, 2014.

Objavljeno na: <https://www.sodalive.ba/kolumn/ezej-o-aktuelnom-trenutku-bosanskohercegovacke-kulture/>

¹² Međureligijsko vijeće u Bosni i Hercegovini

Dostupno na: <https://mrv.ba/o-nama-2/>

¹³ Sara Meszaros, "Balkanski barbarogenij: Problem etniciteta u analizama rata na području bivše Jugoslavije", str.33., Diskrepancija – svezak VI, broj 10, Zagreb, rujan, 2005.

Dostupno na: file:///C:/Users/qwe/Downloads/05_radovi3.pdf

kao o etničkima – a gdje se ujedno sugerira kako je riječ o sukobima koji pripadaju barbarskom i još nedovoljno civiliziranom svijetu nemedernog i predmedernog društva (Vrcan, 1999.).

Zapravo kroz ovaj podnaslov koji obrađuje religiju i etnicitet spoznajemo da su upravo ta dva fenomena glavni kamen spoticanja za suživot i kidanje kulturnih odnosa, odnosno (u razvijenim zemljama) mostovi koji spajaju različite kulture i pridonose međunarodnom kulturnom dijalogu i zajedničkom djelovanju na rješavanju problema.

Slika 2. - Logo mreže mira

V.II. Usporedba s jugoslavenskom kulturnom diplomacijom

Hladni rat je turbulentno razdoblje u suvremenoj povijesti. Napet odnos između dviju svjetskih supersila, Sjedinjenih Američkih Država i Sovjetskog Saveza, na više je načina utjecao na zemlje Trećeg svijeta, koje su, radi pronalaska svojeg razvojnog puta, pristupile Pokretu nesvrstanih zemalja.¹⁴ Jedna od zemalja Trećeg svijeta je bivša SFR Jugoslavija čiji je diplomatski put svakako ponajviše bio određen Pokretom nesvrstanih. Jugoslavija se u tim uvjetima ipak uspjela izboriti za povoljan međunarodni položaj. Takav položaj, otkrivanje potencijala u novonastalim zemljama Trećeg svijeta i ambicija Tita da izade iz balkanskih, pa čak i europskih okvira na svjetsku scenu rezultirala je nastankom Pokreta nesvrstanih zemalja. Sama ideja o Pokretu postupno je sazrijevala, a naišla je na plodno tlo u velikom broju zemalja Afrike i Azije, tj. Trećem svijetu. Međunarodni odnosi tumačeni su kroz prizmu

¹⁴ Prikazi knjiga i zbornika radova, Tvrto Jakovina, "Treća strana Hladnog rata", Fraktura, Zaprešić, 2011.

odnosa među državama i kroz znanost o međunarodnom pravu.¹⁵ Početak šezdesetih godina možemo označiti kao period u kojem je znanstveno proučavanje međunarodnih odnosa u Jugoslaviji dobilo snažniji zamah i iskoračilo iz rudimentarnih formi vezanih za historiografiju, (međunarodno) pravo ili pojedine studije slučaja u slobodnoj formi vezane za aktualna vanjskopolitička pitanja.

Kada govorimo o ideji nesvrstavanja koja nastaje 50-ih godina, treba imati na umu da je jedan takav korak bio moguć jer je međunarodni položaj Jugoslavije tada bio stabilan i nezavisan. O tome dovoljno govori činjenica da je Jugoslavija bila podjednako distancirana i od SAD-a i SSSR-a. Danas zemlje Zapadnog Balkana nemaju mogućnost priuštiti si takav položaj. Jugoslavija se svojim političkim stavovima i općenito ideologijom nije uklapala u koncept Zapadnog bloka koji je bio predvođen SAD-om. Isto tako se nije uklapala ni u ideoški okvir Istočnog bloka koji je bio predvođen SSSR-om.

No još su se manje ti koncepti uklapali u jugoslavensku politiku koja je imala ambiciju da bude samostalna.¹⁶

Priključenje Zapadnom bloku nije bilo moguće niti iz ideoških, niti iz državnih razloga. Jugoslavija se kao socijalistička država nije mogla uklopiti u okvire Zapadnog, kapitalističkog svijeta. To bi ugrozilo njemu nezavisnost i pretvorilo je u roba kapitalističkih požuda. Između ostalog, interakcija s kapitalističkim svjetom mogla je ugroziti sam režim i na kraju krajeva dovesti do njegova pada.¹⁷

Odnos Jugoslavije i SSSR-a je bio obilježen sukobom Tito-Staljin iz 1948. godine. Odnos između te dvije zemlje je bio prijateljski u periodu od 1945. do 1948. godine. SSSR je imao za cilj nakon Drugog svjetskog rata uz sebe zadržati europske socijalističke zemlje, kako bi imao ekonomsku, kulturnu i političku nadređenost. Stoga je ciljano u Varšavi osnovan zajednički Informacijski biro komunističkih i radničkih stranaka 1947. godine. Bila je to Staljinova ideja prema kojoj bi europske socijalističke zemlje koje nisu u SSSR-u trebale biti organizirane u tri federacije, nakon čega bi se federeacije priključile SSSR-u. Jedna od tih federacija bi bila sastavljena od Jugoslavije i Bugarske. Jugoslavija nije prihvatile Staljinov ultimatum iz 1948. godine. Iako je Staljin nakon toga povukao sovjetske stručnjake iz

¹⁵ Radomir Lukić, *Istorija političkih i pravnih teorija*, Naučna knjiga, Beograd, 1956; Radomir Lukić, *Teorija države i prava*, Naučna knjiga, Beograd, 1956; Jovan Đorđević, *O metodima izučavanja problema na sektoru političkih nauka*, Visoka škola političkih nauka, Beograd, 1961; Jovan Đorđević, *Osnovna pitanja političkih nauka*, Savez udruženja pravnika Jugoslavije, Beograd, 1961; Radoslav Ratković, *Ogledi o problemima savremenog društva*, Kultura, Beograd, 1961.

¹⁶ Valentina Majstorović: "Uloga Jugoslavije u Pokretu nesvrstanih", str.6., Filozofski fakultet, Osijek, 2014.

¹⁷ Dušan Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, Golden marketing, Zagreb, 1999., str. 356. - 357

Jugoslavije i nadao se da će prosovjetske snage u Komunističkoj partiji Jugoslavije svrgnuti Josipa Broza Tita, to se nije dogodilo.

Sama usporedba tadašnje vanjske politike u kojoj dvije najjače velesile (i tada, a i sada najjače) nisu u položaju pridobiti Jugoslaviju u svoju zonu utjecaja, dovoljno govori o jakosti i kapacitetima SFRJ-a. Odnosi između Jugoslavije i SSSR-a su varirali sve do raspada država devedesetih godina. Usprkos tomu, pedesetih godina su i Amerika i Rusija priznale punu nezavisnost Jugoslaviji, ostavljajući joj mogućnost neutralnosti u odnosu između supersila. U to vrijeme uz Jugoslaviju nezavisne izvanblokovske države bile su samo Švedska i Švicarska te Portugal i Španjolska, s tim da su zadnje dvije ipak bile pod utjecajem Zapada.¹⁸

Politika nesvrstanih je bila mogućnost nepristajanja na kompromise. Njeni ciljevi su bili koncizni: Riječ je o težnji naroda i konstantnoj borbi za potpunu nacionalnu slobodu i pravo da se u toj slobodi društveno razvijaju suglasno svom vlastitom izboru, da ne budu ili prestanu biti ekonomski i politički privjesak velikih svjetskih sila, odnosno centara vojno-političke i ekonomske moći. Također je cilj očuvati se u tom procesu od vanjske dominacije i eksploatacije, te da s tih pozicija mogu utjecati na razvoj međunarodnih odnosa.¹⁹ O vanjskoj politici Titove Jugoslavije govorimo kao o politici vrlo neobične dinamike, koja je u to vrijeme bila uočljiva i kreativna. Čak i neposredno nakon Drugog svjetskog rata, kad su diplomati bili posve impregnirani revolucionarnim nabojem, ona je ostala proaktivna i dinamična, različita od diplomacija sličnih zemalja komunističkog svijeta.²⁰ Iako smo do sada o vanjskoj politici i diplomaciji Titove Jugoslavije govorili kao o tvrdoj, odlučnoj, nepromjenjivoj i suhoparnoj, postojala je i ona strana kulturnih odnosa koja je prvenstveno bila namijenjena za utjecaj na građane, a potom je svoj utjecaj širila i na međunarodni nivo. Tražeći literaturu o međunarodnim kulturnim odnosima Jugoslavije, moram priznati da opus znanstvenih članaka nije bogat. Tek sada, tridesetak godina nakon raspada bivše države polako se postavlja pitanje međunarodnih kulturnih odnosa Jugoslavije i znanstvenici organiziraju simpozije na tu temu.

Jedna zanimljiva činjenica o oblikovanju i plasiranju kulture u Jugoslaviji svjedoči da je postojao agitprop²¹ sektor koji se bavio kontrolom teksta prije tiskanja. Tako se pravila selekcija djela koja zadovoljavaju kriterije partije, pa se shodno tome, mogu naći u

¹⁸ Dušan Bilandžić: "Hrvatska moderna povijest", Golden marketing, Zagreb, 1999., str. 356.-357.

¹⁹ Edvard Kardelj, „Historijski korijeni nesvrstanosti“, Nesvrstani, Spektar, Zagreb, 1977., str. 3.

²⁰ Tvrtko Jakovina, "Aktivna koegzistencija nestvrstane Jugoslavije", YU historija,

Dostupno na: https://yuhistorija.com/serbian/medj_politika_txt00.html

²¹ Katarina Vukelić, Kulturne institucije i utjecaj politika na društvo, str.11, Filozofski fakultet, Rijeka

knjižarama i bibliotekama. Naglašava se potreba za „većom pažnjom posvećenoj „ideološkoj izgradnji“ te „čišćenje od sumnjivih elemenata““ (Najbar-Agičić, 2013:3).

Interesantno je da pojedini svjedoci Jugoslavije gotovo negiraju postojanje kulturne politike Jugoslavije. Samim tim su međunarodni kulturni odnosi Jugoslavije dovedeni pod upitnik jer nije postojala sloboda kojom bi se jugoslavenska kultura mogla prikazati svijetu i povezati s drugim kulturama. Razlog tom je mogući utjecaj Zapada i njegovih otvorenih kulturnih ideja kojima bi se mogao pokrenuti bunt u Jugoslaviji, čime se moć socijalizma dovodi u pietanje. Janjetović skicira poslijeratno okruženje u Jugoslaviji, gdje je glavni politički pokretač Komunistička partija. Jedan od primarnih ciljeva partije je bio ideološki odgoj stanovništva koje je bilo brojno, ali većinom nepismeno i "kulturno zaostalo".

Kultura, iako sama po sebi pojam povezan s pozitivnim konotacijama, po svemu sudeći je alat kojim se na sofisticiran način može manipulirati masom.

Znala je to i "inteligencija" koja je preživjela rat, pa i poslijeratne čistke. Integrirana u novo društvo kvalificirala se za stručno osoblje i nije se eksponirala u javnom životu. Upravo tu dolazimo do saznanja da je utilitarnost bila kvaliteta koja se tražila čak i u pop kulturi. Poznate su i izjave brojnih tadašnjih jugoslavenskih političara kojima se ističe želja da popularna kultura širi "tekovine revolucije" u širokim masama i tako ih osloboди "tuđinskih i nazadnih ideja". Dakle, međunarodni kulturni odnosi nisu bili rješenje za očuvanje stabilne, nezavisne socijalističke države. Svaki pokušaj korištenja meke moći (koji se danas smatra izuzetno dobrom vještinom) smatrano je prijetnjom. Upoznavanje novih kultura, kulturnih pravaca u umjetnosti, načini obrazovanja, svjetonazori pojedinaca u drugim kulturama bi pokrenuli promjene u ovom jakom, ali uokvirenom društvu.

Janjetović smatra da stvaranje "novog" i "slobodnog" čovjeka nije uspjelo zahvaljujući kulturno nedoraslim i neobrazovanim članovima partije, kao i velikom priljevu ruralnog stanovništva u gradove.

Postojali su i pozitivni naporci nove vlasti da se zatečeno nepovoljno stanje poboljša brojnim tečajevima za opismenjavanje, osnivanjem kulturno-umjetničkih i drugih amaterskih društava. Tako su nastajali "borci" za novu kulturu i umjetnost.

Sovjetizacija i na polju kulture učinjena je samoinicijativno i tog se utjecaja Jugoslavija nije mogla lako riješiti niti u vrijeme sukoba s Informbiroom.

Nakon raskida političkih odnosa sa SSSR-om, jugoslavenska kulturna scena je počela kritizirati sovjetsku kulturnu proizvodnju, a prostor su ustupali filmovima zapadne produkcije. Ulogu kontrole koju je isprva provodio Agitprop preuzele su s vremenom razne ideološke

komisije, koje su ponajprije bile zaokupljene “visokom kulturom” i obrazovanjem. Na taj je način masovnoj kulturi dopuštena uloga “ventila za mase”.

Popularna kultura u Jugoslaviji je bila okrenuta Zapadu, a razvijala se samostalno zbog vanjskopolitičkih okolnosti i “znatnih” poreznih prihoda koje je država ubirala od “industrije zabave”.

Minimiziranje samosvijesti o nacionalnom identitetu i kulturi, dovela je do kraha nekada snažne i nezavisne Jugoslavije. Upravo mrtvljenje cjelokupnog društva izjednačavajući ga s državnim aparatom kao jedinim simbolom državnosti, projektiralo je prekretnice u traženjima kulturnih identiteta pojedinaca.

Andrew Wachtel je to interpretirao u svom djelu *Stvaranje nacije, razaranje nacije*. On iznosi ideju da bez aktivnog stvaranja kulture, odnosno nacionalne kulture, ne može postojati politička zajednica. Od sredine šezdesetih pa nadalje, namjerno nije stvarana jugoslavenska kultura. Promovirale su se nacionalne kulture.

Jugoslavenska se kultura smatrala politički nekorektnim pojmom, jer je, s jedne strane jako asocirala na staljinističke ideje centralizacije, s druge pak na ideje iz međuratnog perioda koje je karakterizirao pokušaj stvaranja jugoslavenske nacije.²²

Kako su jugoslavenski komunisti odbacivali i jedno i drugo, kulturalna pitanja su bila prebačena u nadležnost republika. Nije postojalo ni jugoslavensko ministarstvo kulture, ni jugoslavenski udžbenici, niti bilo što od kulturalne i obrazovne važnosti što bi predstavljalo jugoslavensko zajedništvo u nacionalno smislu.

Jugoslavenski identitet nije postojao niti u idejama jugoslavenskih političara. Nije postojala želja za stvaranje jugoslavenstva u etničkom niti političkom smislu.

U Predsjedništvo SFRJ su sjedili samo predstavnici pojedinih republika i pokrajina od kojih niti jedan nije imao nadležnosti osim u svojoj republici ili pokrajinu. Dakle stvorene su institucionalne pretpostavke da se ne izgradi ništa što podsjeća na jugoslavensku kulturu.

Iako je Jugoslavija nedvojbeno bili nezavisna u pogledu vanjske politike kada govorimo o sferama utjecaja dviju najvećih sila, upravo je tu bio okidač za njen raspad. Neizgrađen afinitet za stvaranje jedinstvene jugoslavenske nacije i nedefiniran kulturni identitet kojim bi se Jugoslavija predstavila kao jaka i samosvjesna diplomatska sila, bilo je dovoljno za rušenje države čiji nacionalni temelji nisu bili dovoljno duboko ukopani.

²² Jugoslavenska kultura? –Ne i da, Kulturpunkt.hr

Dostupno na: <https://www.kulturpunkt.hr/content/jugoslavenska-kultura-ne-i-da>

V.III. Usporedba s kulturnom diplomacijom zemalja Europske unije

U kontinuiranim problemima naše zemlje, često zaboravimo važnost kulturne diplomacije. Iako je to prvenstveno zbog građanske zasićenosti obmanama političkih struktura, neispunjavanjima osnovnih uvjeta za dostojanstven ljudski život, postoji još jedan razlog zbog kojeg bosanskohercegovačko stanovništvo zanemaruje važnost soft powera. Kao što smo već elaborirali u prethodnom podnaslovu, u socijalističkoj Jugoslaviji vojni i disciplinirani režim je bio način vođenja politike. Svaka mogućnost upoznavanja s drugim kulturama, značilo bi opasnost od mogućeg utjecaja nesocijalističkih pogleda na ustroj i razvoj društva. Time bi se izgubila moć vladajućih komunističkih struktura.

Kultura je u Jugoslaviji bila stvarana po sovjetskih uzor(c)ima, stvarajući kult vođe, pri čemu se kultura definirala u skladu s likom Josipa Broza Tita. Pjesme, manifestacije, sletovi, pripovijetke – sve je bilo fokusirano na lik i djelo doživotnog predsjednika. Cenzura je vladala, pa se ni znanstveni tekstovi nisu objavljivali bez "filtriranja", a za kritičke osvrte nije bilo mesta, jer sloboda govora i sloboda medija nije postojala. Međutim, države Europske unije (većina njih) ima tradiciju slobode kulturnog stvaralaštva, slobodu razmjene i upoznavanja drugih kultura kroz politiku, obrazovanje i ostale segmente društvenog života. Promicanje kulture kao vitalnog elementa u međunarodnim odnosima je jedan od tri temeljna stupa, odnosno cilja Europske agende za kulturu (European Agenda for Culture in a Globalising World), koja je prihvaćena 2007. godine.²³

U Europskoj uniji strategijski pristup kulturnoj suradnji ostaje prioritet radnih planova i programa za kulturu te rezolucija o kulturnoj dimenziji međunarodnih odnosa Europske unije (npr, Rezolucija o kulturnim dimenzijama vanjskih akcija EU/Resolution on the cultural dimensions of the EU's external actions) od 2011. do danas.

Jačanje međunarodnih kulturnih odnosa EU uključuje suradnju s vaneuropskim kulturama (external dimension) i jedan od tri strategijska cilja (uz socijalni i ekonomski) Nove europske agende za kulturu (New European Agenda for Culture) prihvaćene 2018.

Strategija međunarodnih kulturnih odnosa koju je Europska komisija objavila u lipnju 2016., godine ima za cilj kulturu kao integralni dio međunarodne aktivnosti Europske unije. To se odnosi na jačanje kulturne suradnje Europske unije s drugim regijama svijeta.

Ovim dokumentom se potaknulo isticanje doprinosa kulture kao transferzalnog faktora održivom razvoju, međusobnom razumijevanju i poštovanju fundamentalnih vrijednosti. Strategija formulira novi model kulturne suradnje Europske unije sa zemljama svijeta kojem

²³ Lucija Blažek, "Kulturna diplomacija kao instrument vanjske politike Republike Hrvatske", FPZ, Zagreb, 2018.

je u prvom planu potpora kulturi kao pokretaču održivog i društvenog ekonomskog razvoja (osobito s obzirom na doprinos kulturnih i kreativnih industrija ekonomskome rastu i zapošljavanju) te potpora promicanju kulturne raznolikosti i interkulturnog dijaloga za mir i stabilnost.

Ovdje vidimo koliko se pažnje pridaje važnosti kulturne interakcije, te kolika je svjesnost Europske unije o važnosti kulture kao pokretača razvoja, ekonomske stabilnosti i otvaranja novih radnih mjesta. U Bosni i Hercegovini je kultura još uvijek na nezavidnom nivou, gdje ponekad umjetnici žive na margini društva, a kulturni i obrazovni projekti dobivaju pre malo pažnje i još manje finansijske potpore s lokalnog i državnog nivoa. Treba spomenuti da je i način na koji nas političari predstavljaju na međunarodnoj razini dobar pokazatelj naše kulturne i edukacijske osiromašenosti kojom nisu okarakterizirani samo lideri, nego i mi koji smo ih birali.

Odličan pokazatelj naše nemarnosti je i kolektivna svijest stanovništva o kulturom nasleđu BiH, koja je na niskom nivou, a odnos institucija i zavoda koje bi se trebali brinuti o tome je nedovoljan,²⁴ o čemu će biti govora u sljedećem podnaslovu.

Međutim, kada govorimo u ulaganju Europske unije u važnost kulturne diplomacije treba znati da se i u tom području konstantno nameću neka pitanja.

Sve brže promjene koje danas obilježavaju svijet, primjerice digitalna komunikacija/revolucija, uspon društvenih medija, novi akteri na globalnoj razini, brza urbanizacija (danас već 74 posto stanovništva Europske unije živi u urbanim sredinama), promjene kulturnih vrijednosti, brojni izazovi i sukobi, nameću pitanja o tome kako ojačati svijest o međuvisnosti kultura i podržati/unaprijediti prakse kulturne razmjene i interakcije. U svakom slučaju, kultura je jezgra europske meke moći (*soft power*). U srži je kulturne logike europskog procesa spajati, a ne razdvajati.

Upravo tradicija spajanja nedostaje u našoj političkoj domeni, vjerojatno zbog ratnih netrepeljivosti čija se cijena plaća i tridesetak godina nakon rata.

V.IV. Prikaz kulturne diplomacije Bosne i Hercegovine

Nakon razmatranja jugoslavenskih kulturnih odnosa (put na kojem smo bili) i kulturnih odnosa Europske unije (put kojim trebamo ići), na red je došlo elaboriranje kulturne diplomacije Bosne i Hercegovine. Govorimo o periodu nakon raspada SFRJ koji traje sve do

²⁴ Dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/bih-stecci-protection/30030507.html>

danasm. Od 1995. godine Bosna i Hercegovina ima nezavisnost, potpunu slobodu za kreiranjem unutarnje i vanjske politike kakva će biti najbolja i najplodonosnija za sve njene građane. No, jesu li političari radili za dobro svih nas ili su korupcija i nepotizam devastirali svaku nadu da se usnula domovina trgne iz sna i ostvari ga?

Najbolji su pokazatelji statistike koje potvrđuju da građani nezadovoljni dugoročnom političkom i ekonomskom situacijom odlaze.

Nedvojbeno je da je Bosna i Hercegovina domovina mnogih osoba koje su dale ogroman doprinos našoj kulturi. Zahvaljujući mnogima od njih, Bosna i Hercegovina je postala popularna na međunarodnom nivou. Navest će samo neke primjere iz književnosti, poput: Ive Andrića koji je dobitnik Nobelove nagrade za književnost 1961. godine, Alekse Šantića čija je pjesma *Emina* postala, kako Malenica to opisuje, simbolom univerzalne ženske ljepote, ali i simbolom zajedničkog života, Meše Selimovića koji nas uči o veličini i bijedi čovjeka... Osim naših književnika, moglo bi se nabrojiti još desetine sportaša, glazbenika, znanstvenika koji su svojom kvalitetom i radom ime Bosne i Hercegovine popeli na pijedestal tadašnjeg društva i vremena. No, kada govorimo o moći tog kulturnog naslijeđa, govorimo s nesigurnošću jer nemamo kompetentne političke lidere koji bi prepoznali važnost istog i usmjerili u dobrom pravcu za dobrobit svih svojih građana.

Sektor kulture u Bosni i Hercegovini, u odnosu na druge sektore, u proteklom periodu bio je znatno marginaliziran.²⁵

Institucije znanosti, umjetnosti i kulture u našoj zemlji se nalaze u teškom kadrovskom, materijalnom i organizacijskom stanju. To podrazumijeva značajniju podršku institucija vlasti. Iako je sudjelovanje nevladinih organizacija značajno u kreiranju kulture, taj doprinos je nedovoljno podržan sustavnim mjerama i kulturnom politikom. Ukoliko realno sagledamo socijalno i ekonomsko stanje Bosne i Hercegovine, shvatit ćemo da je nerealno očekivati da će liberalizacija tržišta i potpuno prepuštanje kulture slobodnom tržištu zaista pomoći intenziviranju njenog razvoja. Za razvoj kulture je potrebna institucionalna podrška na svim nivoima vlasti. Trebamo imati u vidu da je naša zemlja u tranziciji, te da je rat prouzročio brojne probleme koji su latentni, ali ipak postojani. Mnogo je naših sugrađana u ratu i poraću napustilo svoje domove te se asimilirali u nova društva koja su ih prihvatile. Međunarodna i regionalna kulturna politika i suradnja pokazuju potrebu postojanja programskog i planskog povezivanja, što treba utjecati i na cjelinu razvoja Bosne i

²⁵ Strategija kulturne politike u BiH, Vijeće ministara BiH, Ministarstvo civilnih poslova, Sarajevo, 2008. Dostupno na: <http://www.msb.gov.ba/dokumenti/AB38712.pdf>

Hercegovine, kao i njenih strateških interesa za slobodan protok ideja, ljudi i projekata u zemlji i svijetu.

U osnovi kulturne politike u Bosni i Hercegovini, kao skupa zakonskih i upravnih mehanizama koji pokreću i usmjeravaju upotrebu različitih resursa - finansijskih, fizičkih, političkih, umjetničkih, znanstvenih, obrazovnih i socijalnih – radi povećanja kulturnog kapitala zemlje i utjecaja na oblikovanje kulturnog prostora, treba biti ugrađeno načelo kojim kultura ne može više biti isključivo državno područje. Kultura se treba sve više oslanjati na kulturno tržište, kao poticaj i mjerilo svoga razvoja. Ali, ona se ipak ne smije u potpunosti prepustiti hirovima tržišta i društvenim odnosima kakvi vladaju u zapadnim, liberalnim društvima.

Kulturu u Bosni i Hercegovini treba promatrati u njenom policentričnom funkcioniranju, ne zanemarujući njene relativno siromašne resurse, kako materijalne tako i ljudske. Ona treba slijediti tri osnovna principa razvoja modernih europskih država: (a) deetatizacija, (b) decentralizacija, (c) demokratizacija. Decentralizacija u BiH je daleko od modela kojem treba težiti, a koji će davati prave plodove: širenje kulture na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine kroz aktivan odnos lokalnih zajednica, pojedinaca i institucija. Samo one odluke ili inicijative za koje se smatra da su od općeg značaja i interesa trebaju biti u nadležnosti Ministarstva civilnih poslova BiH, sve druge bi ostale u domenu entitetske, županijske i lokalne administracije.

Kada govorimo o kulturnoj diplomaciji i međunarodnim kulturnim odnosima, ne smijemo zaboraviti na tržište koje je potrebno za razmjenu kulture i njenu popularizaciju izvan države. Na taj se način kulturno bogatstvo jedne države predstavlja u drugim državama, a ujedno se stabilizira budžet kulturnog sektora.

Ali prvenstveno se mora misliti na međunarodnu kulturnu suradnju kao takvu. Nju predstavljaju aktivnosti kojima se vrši razmjena i prezentiranje kulturne baštine i suvremenog kulturnog i umjetničkog stvaralaštva s inozemstvom u svim oblastima kulture i umjetnosti, koja se realizira uglavnom u sljedećim oblicima i sadržajima: filmske, kazališne i glazbene predstave; izložbe (likovne, tematske i sl.); prevođenje i izdavanje književnih, stručnih i drugih djela; festivali i natjecanja: filmski, kazališni, glazbeni i dr.; gostovanja umjetnika, ansambala, zborova, orkestara i sl.; sajmovi i razmjena knjiga i drugih kulturnih dobara; ostale kulturne manifestacije (dani ili nedjelje kulture, filma i sl.); sudjelovanje umjetnika i drugih stručnjaka iz oblasti kulture na znanstvenim i stručnim skupovima koji se organiziraju u inozemstvu u oblasti kulturnih djelatnosti.

Diplomatsko-konzularna predstavništva BiH svojim aktivnostima doprinose sudjelovanju predstavnika BiH na manifestacijama koje se realiziraju u inozemstvu. To se odnosi na npr. organiziranje dana ili nedjelja kulture BiH u pojedinim zemljama, kao i kod sudjelovanja naših umjetnika, kazališnih grupa i ansambala na međunarodnim izložbama, festivalima, predstavama i drugim kulturnim manifestacijama, bez obzira na izvore i način financiranja tih aktivnosti.

Ne možemo ne pohvaliti da u međunarodnoj mreži Bosne i Hercegovine ima pomaka, pozitivnih koraka koji su spori, ali stabilni. Jedan takav primjer je taj da kao članica Vijeća Europe Bosna i Hercegovina putem svojih predstavnika sudjeluje u radu komiteta Vijeća Europe koji se bave pitanjima iz oblasti kulture. Na osnovu Opatijske deklaracije ministara za kulturu zemalja članica Vijeća Europe o interkulturalnom dijalogu i prevenciji konflikta, Sarajevo je bilo organizator prvog pilot projekta pod nazivom Prvi interkulturalni grad Vijeća Europe 2003/04. kao i Prvog foruma o interkulturalnom i interreligijskom dijalogu koji je organiziran u suradnji sa Vijećem Europe i japanskom fondacijom.

BiH treba aktivno sudjelovati u afirmaciji ne samo političkih već i ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava građana.

Dalje unaprjeđenje aktivnosti na polju međunarodne suradnje podrazumijeva još aktivnije sudjelovanje u međunarodnim tijelima i asocijacijama koja se bave pitanjima kulture, te kroz potpisivanje bilateralnih sporazuma i programa suradnje u oblasti kulture stvoriti osnovu koja će omogućiti lakšu direktnu suradnju između institucija i radnika u oblasti kulture iz BiH sa predstavnicima iz drugih zemalja. Diplomatsko konzularna mreža BiH svojim aktivnostima treba doprinijeti daljem unaprjeđenju međunarodne kulturne suradnje. Godišnjim planom rada diplomatsko-konzularnih predstavništava Bosne i Hercegovine potrebno je konkretizirati planirane sadržaje i aktivnosti u oblasti kulturnog prezentiranja i suradnje u zemljama prijema.

V.V. Bosna i Hercegovina na putu prema europskim integracijama

Bosna i Hercegovina kao i svaka država raspolaze s tri vrste moći: ekonomski, vojna i meka. Međutim naša zemlja nema dovoljno značajne potencijale na ekonomskom i vojnom nivou, a među tri izvora meke moći (vanjska politika, unutarnje političke vrijednosti i kultura) Bosna i Hercegovina za sada može uspješno koristiti samo kulturu. U usporedbi s dosegnutom razinom uspješnosti primjene kulture u vanjskim odnosima EU-a, došlo se do zaključka da je

kreiranje i primjena jedinstvene kulturno-diplomatske strategije Bosne i Hercegovine poželjan način pozitivnoga pozicioniranja te države na političkoj i društvenoj karti Europe.

Pretpostavka je da uspješnom pristupanju Europskoj uniji pomaže proces kreiranja pozitivnog imidža države kandidatkinje. Tome ponajviše pridonosi „... kultura [koja] kao 'meka' moć predstavlja suštinski dio nacionalne moći“ (Haneş i Andrei, 2015: 34). O stvaranju imidža i brendiranju nacije govorit ćemo u sljedećim poglavljima. Nedovoljno ozbiljno se shvaća činjenica da svjesnost o važnosti kulture u kreiranju pozitivnoga imidža određene države dovodi i do pojave *kulturne diplomacije*, a ono što je poglavito važno za zemlje poput BiH jest da se i malene i siromašne zemlje, ako kvalitetno upravljaju svojim identitetom i imidžem, mogu uspješno pozicionirati kao privlačan brend na međunarodnoj razini (Skoko, 2012: 16).

Kultura ima sposobnost promicanja univerzalnih i opće prihvaćenih vrijednosti, te privlačenja i spajanja tradicija i običaja različitih naroda, a sve s ciljem upoznavanja i međusobnog suživota. Najvažnije je što kultura posjeduje samostalnost, te ne mora nužno biti pod ingerencijom vladinih institucija.

Nadalje se postavlja pitanje - Koristi li Bosna i Hercegovina svoje kapacitete i potpore koje su joj omogućene pri realizaciji plana članstva u Europskoj uniji? Delegacija EU-a u BiH ima ključnu ulogu u financiranju, odnosno u omogućavanju vanjskih novčanih potpora EU-a za treće zemlje u sklopu programa Instrumenata za prepristupnu pomoć. Ovdje treba istaknuti činjenicu da je osnovna njihova misija "podržati i učvrstiti BiH kao stabilnu i vjerodostojnu zemlju koja se ... nalazi na nepovratnom putu prema članstvu u EU" (DEUBiH, 2019.).

BiH je 22. srpnja 2014. godine potpisala Sporazum o sudjelovanju u programu *Kreativna Europa 2014. – 2020.*, a 2015. otvoren je i *Desk Kreativna Europa BiH* čija je osnovna zadaća bosanskohercegovačkim organizacijama kulturnoga i kreativnog sektora olakšati pristup novčanim potporama iz predmetnoga programa. EUNIC u BiH djeluje pomoću mreže od sedam ureda.²⁶ Ovim možemo potvrditi da Bosna i Hercegovina ima potpunu moralnu i finansijsku podršku u čuvaju i predstavljanju svog kulturnog identiteta. Treba spomenuti i zanimljivu činjenicu da u našoj državi postoje kulturna nacionalna društva stara preko sto godina koja provode kulturno – diplomatske aktivnosti tri konstitutivna naroda. To su HKD Napredak, SDPK Prosvjeta i BZK Preporod. Tražeći sličnosti u Europskoj uniji, nailazimo na Belgiju kao primjer koji svojim raznolikim nacionalnim

²⁶ Miljenko Musa: "Uloga kulture kao meke moći – Bosna i Hercegovina na putu prema europskim integracijama", 10.06.2020.

sastavom neodoljivo podsjeća na Bosnu i Hercegovinu. Na državnoj razini Belgije ne postoji jednonacionalni institut ili udruga koja bi pokušala pomiriti nacionalne različitosti. Naprotiv, federalno uređenje te države omogućava istovremenu i ravnopravnu provedbu kulturno-diplomatskih aktivnosti svake od njezine tri federalne jedinice zasebno (De Gouveia i Plumbridge, 2005: 31 – 32). Po uzoru na belgijsko društvo trebamo uspješno djelovanje takva triju nacionalna kulturna društva/instituta staviti u funkciju strategije pozitivnoga kulturno-diplomatskoga međunarodnog pozicioniranja BiH.

Konkretni temeljni nedostatak u kulturnoj diplomaciji BiH na putu prema europskim integracijama jeste neučinkovitost postojećih obrazaca, a uz to i nepostojanje usuglašene cjelovite strategije za pozitivno pozicioniranje na međunarodnom nivou, te stvaranja prepoznatljivog brenda. To je osobito važno naglasiti budući da je dostignuta pristojna razina formalno-pravno utemeljenih preduvjeta za uspješnu primjenu kulture u vanjskim odnosima Eu-a, a s druge strane imamo nedostatke bosanskohercegovačkog kulturnog djelovanja. Iako je EU svrhovito osnovala posebnu Europsku službu vanjskih poslova, BiH se još uvijek nalazi u vrtlogu svojih stalnih rješenja koji ne donose rezultate.

VI. KOMPETENTNOST ZA VOĐENJE VANJSKE POLITIKE

Prvi podnaslov definira opće odlike koje bi trebali posjedovati diplomati, odnosno političari koji se bave vođenjem vanjske politike.

VI.I. Opće odlike

Opće odlike koje bi trebale krasiti svakog diplomata i općenito visokog dužnosnika na pozicijama u ministarstvu vanjskih poslova su prilično jasne. Ovdje će navesti odlike koje su predstavljene na stranici Filozofskog fakulteta u Zagrebu, a vezane su za funkciju diplomata. Osoba koja želi biti diplomat, osim što mora biti razumna, mora poznавати najmanje dva strana jezika (jedan od jezika mora biti iz grupe svjetskih jezika), te imati široko opće znanje, a osobito se traži poznавanje književnosti, povijesti i zemljopisa svoje zemlje.

Potrebno je biti dinamičan, sposoban, otvoren i komunikativan, uz istodobnu postojanost u čuvanju povjerljivih podataka te suzdržanost u iznošenju osobnih stavova.²⁷ Diplomati, a i općenito visoki dužnosnici koji su izloženi dinamičnosti zadatka i budnosti medija, trebaju znati dobro procijeniti situacije, razlučiti bitne činjenice od manje bitnih, kako bi mogli djelovati učinkovito i brzo na onim poslovima gdje je njegov angažman najpotrebniji. Diplomat, nadalje, treba znati pregovarati, za što je potrebna smirenost, uvjerljivost i umijeće baratanja argumentima. Diplomatov rječnik treba biti odmijeren, a iskazi istiniti. Velika je diplomatska vještina prešutjeti istinu ako je potrebno, ali istodobno ne izgovoriti laž. Biti uvijek oprezan, uljudan i taktičan.

VI.II. Pozitivni i negativni primjeri

Bosna i Hercegovina ne može ne priznati činjenicu da su brojni obrazovani ljudi bili na visokim i odgovornim pozicijama vanjskih poslova, međutim postavlja se pitanje jesu li savjesno, korektno i odgovorno obavljali zadatke. Neke od biografija su zaista impresivne, međutim nekontinuiranost u obavljanju posla upravo takve biografije ponižava. Jasniju sliku o napisanom ćemo dobiti kroz primjere diplomacije Bosne i Hercegovine.

²⁷ Dostupno na: <http://mrav.ffzg.hr/zanimanja/book/part2/node1304.htm>

Prvi primjer je događaj koji je privukao pažnju javnosti prije godinu dana, a riječ je o posjeti šefa ruske diplomacije Lavrova Bosni i Hercegovini. Postoje oprečna mišljenja o cijelom događaju. Naime, Lavrov je sredinom prosinca prošle godine došao u službenu, dvodnevnu posjetu Bosni i Hercegovini. Predviđeno je bilo da će se susresti s članovima Predsjedništva BiH i s ministricom vanjskih poslova Biserom Turković. Međutim, Lavrov je prije dogovorenih termina imao odvojeni sastanak s predsjedavajućim Predsjedništva BiH Miloradom Dodikom. Na sastanku nije bila istaknuta zastava naše države, što je jedna od manjkavosti cijelog događaja. Nadalje su se članovi Predsjedništva BiH Željko Komšić i Šefik Džaferović odbili sastati se s ruskim diplomatom, što je privuklo pažnju javnosti, zvaničnika i medija širom svijeta.

Nekoliko osoba koje su i same bile involirane u diplomatske poslove su svoja mišljenja o ovom događaju obznanila javnosti u javnim priopćenjima, intevjuima i izjavama za medije. Edhem Pašić, umirovljeni diplomat smatra da je ovaj skandal jedan veliki obostrani "diplomatski šamar".²⁸ Pašić ovo pripisuje neprofesionalnoj diplomaciji čime se ne poštuje protokol, a protokol je lijepo lice svake države.²⁹

Pojedini strani analitičari i novinari ovo ipak smatraju bosanskohercegovačkim "autogolom", kao npr. Norbert Mappes-Niediek. Njegovo je mišljenje da je razlog dolaska Rusa Sergeja Lavrova Sarajevu očit: SAD dobivaju novog predsjednika s novim idejama za Balkan. Amerikanci i sve druge zainteresirane sile trebale bi dobiti osjećaj da u regiji imaju posla i s Rusijom.³⁰ Mappes-Niediek smatra da su predstavnici bošnjačkog i hrvatskog naroda, Džaferović i Komšić postigli upravo suprotan efekt svojim revoltom. Kako on objašnjava "odlučni" državnici nisu ni pomislili da su tu rijetku priliku mogli iskoristiti za pokretanje vlastite inicijative. Umjesto toga, ispostavilo se da su njih dvojica upravo pijuni, dakle ono što nisu htjeli biti. Jer, tek tim otkazivanjem, posjeta Lavrova je stekla međunarodni publicitet – što je bila i jedina svrha s ruske strane.³¹

"Diplomatski skandal", kao i poruke koje je Lavrov izgovorio u Sarajevu, Beogradu i Zagrebu, različito se tumače. Direktor Međunarodnog instituta za bliskoistočne i balkanske

²⁸ Dostupno na: <https://www.aa.com.tr/ba/politika/edhem-pa%C5%A1i%C4%87-skandal-tokom-posjete-lavrova-obostrani-diplomatski-%C5%A1amar-/2081086>

²⁹ Ibid

³⁰ <https://www.dw.com/hr/autogol-s-dva-strijelca/a-55986753>

³¹ Ibid

studije Zijad Bećirović smatra da je šef ruske diplomacije nudio veliku štetu međunarodnom ugledu Ruske Federacije kada je pristao da s predsjedavajućim Predsjedništvom BiH Miloradom Dodikom razgovara bez zastave BiH.

Bećirović navodi kako je Lavrov važio za vještog pregovarača, ali da je 14. prosinca prethodne godine napravio veliku grešku podcjenjujući BiH. Stoga smatra kako je reakcija Komšića i Džaferovića opravdana. Komšić i Džaferović su ovim činom pokazali da se i 'mali' narodi i 'male' države časno mogu suprotstaviti bahatosti 'velikih'.³²

Ovaj događaj možemo okarakterizirati i kao pozitivan i kao negativan, stavovi tri različita autora su također različiti. Džaferović i Komšić jesu pokazali dosljednost i hrabrost, međutim treba uzeti u obzir još dvije stavke koje nisu pozitivne. Prva je, kako Pašić navodi, neodgovornost. Bosna i Hercegovina koja slovi za siromašnu zemlju sada je u svjetskim medijima dobila epitet neodgovorne i neozbiljne države kada je diplomacija u pitanju, jer velike sile poput Rusije sebi mogu priuštiti i neke neprikladne korake budući da nikome ne polažu račune i ne ovise ni o kom. Druga stavka (koja se odnosi na prethodnu) se odnosi na moć Rusije kao države naspram Bosne i Hercegovine. Rusija je za 50% smanjila isporuku plina Bosni i Hercegovini u srijedu 16. prosinca, nakon čega je iz BH-Gasa, kompanije koja distribuira plin u BiH, priopćeno da su dobili potvrdu kako će 17. prosinca biti nastavljena normalna isporuka. Mnogi smatraju da je to diplomatska opomena Lavrova koji je dan prije bio u posjeti BiH.

I naposlijetku događaja bosanskohercegovačka diplomacija je dobila negativne recenzije, budući da se sve završilo s nejasnim detaljima o Dodikovom poklonu Lavrovu. Riječ je o pozlaćenoj ikoni, koja je prije 300 godina i pronađena u Lujanskiju, koji se nalazi na okupiranoj teritoriji Ukrajine. Nakon toga, ambasada Ukrajine u Bosni i Hercegovini uputila je notu Ministarstvu vanjskih poslova BiH u kojoj su ih zamolili za „detaljne informacije o porijeklu ovog predmeta ukrajinske kulturne baštine“.³³

Pretražujući informacije o pozitivnim i negativnim djelovanjima diplomacije Bosne i Hercegovine, te angažmanu u međunarodnim odnosima, rezultat je pomalo razočaravajući.

³² <https://www.dw.com/hr/odjeci-posjete-sergeja-lavrova-regiji/a-55973289>

³³ <https://www.slobodnaevropa.org/a/ukrajina-rusija-ikona-lavrov-dodik-umjetnine-krijumcarenje/31015746.html>

Činjenica je da su naslovi s negativnim akcentom i dozom dramatičnosti traženiji i prodavaniji na tržištu, osobito na našem području, nego što je to stvar s pozitivnim. Međutim, istini za volju, više motiva i povoda za pisanje medija su dali negativni postupci koji su nastali zahvaljujući nadležnima. Budući da se ovaj naslov bavi tim pitanjem, navest će još neke primjere našeg neslavnog predstavljanja na državnoj i međudržavnoj razini, gdje su se naveliko kršili etički i moralni kodeks.

Još jedan od primjera, koji datira iz 2015., je hapšenje Velida Hamdičevića, konzularnog savjetnika u diplomatsko-konzularnom predstavništvu BiH u Parizu. On je uhapšen u predmetu kodnog naziva "CD", koji je provodio zajednički istražni tim iz BiH i Francuske, a odnosi se na krivična djela organiziranog kriminala i trgovine ljudima. Drugi slučaj kojim se potvrđuju loše strane naše diplomacije i njenih predstavnika je onaj iz 2014. godine, kada je smijenjen generalni konzul BiH u SAD Brane Pećanac, zbog skandaloznog ponašanja na proslavi dana RS u Chicagu, gdje su otvoreno veličani ratni zločinci Radovan Karadžić i Ratko Mladić.

Jedan od značajnijih slučajeva za međunarodne odnose kojim je Bosna i Hercegovina svjetu dala do znanja da je država koju vode podobni, a ne sposobni jeste skandal iz 2013. godine kada je Predsjedništvo BiH poslalo ambasadora BiH u Egiptu Borivoja Marojevića u ime naše države da nazoči sahrani bivšeg predsjednika Južnoafričke Republike Nelsona Mandele. Uslijedile su žestoke reakcije javnosti, s obzirom na to da je na komemoraciju i sahranu Mandeli otišlo čak 60 lidera svijeta, a BiH je takav događaj svela na jednog ambasadora, gdje nijedan od tri člana predsjedništva Bosne i Hercegovine Mandelin ispraćaj nije smatrao dovoljno jakim razlogom za odlazak u Južnu Afriku.

Pisanje o skandaloznim izjavama i postupcima naših vodećih glava bi ovako moglo ići u nedogled. Svetla točka očito ne postoji. Ali, na svu sreću, Bosna i Hercegovina ima dovoljno ambicioznih znanstvenika, sportaša, glazbenika, glumaca, suvremenih književnika čije djelovanje jasno daje do znanja da kadrovska politika nepotizma ne ide pod ruku s tim ljudima koji Bosance i Hercegovce čine ponosnima svojim uspjesima diljem svijeta. No, nažalost, visoki dužnosnici ne žele asimilirati napredne državljane u svoj establishment, budući da znaju da bi tako oni sposobni i zaslužni zaista kulturne odnose Bosne i Hercegovine doveli na zavidan nivo. Upravo zato nekolicina sposobnih, uspješnih osoba, koje su ujedno i promicatelji kulture svoje države nisu mogli biti dio društva kako bi sudjelovali u promociji

Bosne i Hercegovine u međunarodnim kulturnih odnosima.³⁴

VI.III. Izvještaj o Bosni i Hercegovini za 2020.

Da bi ovaj rad bio potpun, nadopunit će ga i dijelovima izvještaja Europske komisije Europskom parlamentu o Bosni i Hercegovini za 2020. godinu. Izvještaj govori (kada je riječ o političkim kriterijima) da je tijekom većeg dijela perioda Parlamentarna skupština BiH bila blokirana zbog političkih razloga, a to je rezultiralo neusvajanjem zakona. Vijeće ministara je djelovalo u tehničkom mandatu do imenovanja novog saziva u prosincu 2019. godine, 14 mjeseci nakon izbora. Vlada Federacije BiH je i dalje djelovala u tehničkom mandatu. Kada govorimo o Ustavu Bosne i Hercegovine, on je i dalje u suprotnosti s Europskom konvencijom o ljudskim pravima (ECHR), što se odnosi na predmet Seđić-Finci i druge povezane predmete.

Nadalje, nije bilo pomaka u poboljšanju izbornog okvira u skladu s europskim standardima kao ni u pogledu osiguranja transparentnosti financiranja političkih stranaka. Izmjene i dopune koje su usvojene u srpnju 2020., trebale bi omogućiti održavanje lokalnih izbora u Mostaru koji nisu održani od 2008.

U istom periodu su bile pripreme za održavanje sastanka Parlamentarnog odbora za stabilizaciju i pridruživanje, te pripreme za izradu i usvajanje državnog programa za usvajanje acquisa EU. Važno je naglasiti da nije ostvaren napredak u pogledu osiguranja podsticajnog okruženja za civilno društvo.

Strateški okvir za reformu javne uprave usvojen je na svim razinama vlasti, a sada je potrebno usvojiti prateći akcijski plan. Političko tijelo koje upravlja koordinacijom reforme javne uprave još nije uspostavljeno. Procedure državne službe moraju biti zasnovane na principima zasluga i bez političkog uplitanja, kako bi se garantirala profesionalna državna služba.

Kada govorimo o pravosuđu, Bosna i Hercegovina je i u toj oblasti u ranoj fazi pripremljenosti, te u izvještajnom periodu nije ostvaren napredak.

Nisu poduzete odgovarajuće mjere u vezi sa nalazima iz Izvještaja stručnjaka o pitanjima vladavine prava. A znamo da je vladavina prava jedan kamen temeljac na kojem je formirana Europska unija.

Reforme u oblasti integriteta su naišle na otpor unutar pravosuđa. Evidentni znaci pogoršanja zahtijevaju hitne mjere na jačanju integriteta i vraćanju povjerenja građana u pravosuđe,

³⁴ Europska komisija: Radni dokument osoblja Komisije – izvještaj o Bosni i Hercegovini za 2020.

počevši od kredibilnog i rigoroznog sustava provjere finansijskih izvještaja nositelja pravosudnih funkcija. Ometanje pravosudnih reformi od strane političkih aktera i unutar samog pravosudnog sustava te loše funkcioniranje pravosuđa ugrožavaju mogućnost građana da ostvare svoja prava te ometaju borbu protiv korupcije i organiziranog kriminala. Bosna je i u oblasti borbe protiv korupcije i organiziranog kriminala u ranoj fazi, te također ni tu nije bilo napretka u realizaciji ključnih prioriteta iz Mišljenja, preporuka iz 2019. u ovoj oblasti, kao ni nalaza iz Izvještaja stručnjaka o pitanjima vladavine prava u BiH.

Korupcija je i dalje vrlo prisutna i predstavlja razlog za ozbiljnu zabrinutost, jer je na svim razinama vidljiv direktan politički utjecaj na svakodnevni život građana. Ovdje postoje sustavni nedostatci u operativnoj suradnji agencija za provedbu zakona i vrlo ograničena razmjena obavještajnih podataka.

Još je posebno važno naglasiti kako je policija podložna političkim uplitanjima, a istrage i zapljena imovine je u većini slučajeva neefikasna.

Još uvijek nije operativna kontakt-točka za suradnju s Europolom, te nisu poduzeti ni koraci za uspostavljanje suradnje s Eurojustom. Potrebno je unaprijediti kapacitete zemlje za borbu protiv terorizma i trgovine drogom i nastaviti ulagati napore u tom pravcu. U pogledu osnovnih prava zakonodavni i institucionalni okviri su na snazi, ali je potrebno usvojiti sveobuhvatan strateški okvir.

Na koncu će ovaj dio završiti posljednjim bilješkama Europske komisije:

Posebnu pažnju je potrebno posvetiti područjima slobodnog kretanja roba, pravu poslovnog nastana i slobodi pružanja usluga, informacijskom društvu i medijima, poljoprivredi i ruralnom razvoju, ribarstvu, transportnoj politici, energetici, ekonomskoj i monetarnoj politici, statistici, socijalnoj politici i zapošljavanju, poduzetništvu i industrijskoj politici, regionalnoj politici i koordinaciji strukturnih instrumenata, obrazovanju i kulturi, zaštiti potrošača i zdravlja i finansijskoj kontroli.

VII. KULTURNA DIPLOMACIJA

Ukoliko dobro sagledamo cjelokupni diplomatski opus neke napredne države, možemo uvidjeti da je kultura jedan od glavnih pokretača bilateralnih i multilateralnih odnosa. Kultura je poveznica različitih.

Suvremene socijalne, ekonomске, kulturne i tehnološke promjene su dovele do brzog širenja informacija i novog načina globalne mobilnosti, obvezujući tako kulturnu diplomaciju, kao tradicionalno shvaćenu, da se adaptira prema novom globalnom okruženju. Nevladini akteri se pojavljuju kao značajni igrači u globalnoj sferi, izmjenjujući fokus kulturne diplomacije od prakse informiranja strane publike do sudjelovanja među takvom publikom, kao i slijedeći nove ciljeve i sredstva.³⁵

Danas se kulturna diplomacija smatra partikularnom dimenzijom javne diplomacije. I upravo ona kao jedan profinjen model na mudar i neprimjetan način, iskorištavanjem svojih umjetničkih aduta postavlja temelje svojih stavova u međunarodnim odnosima.

VII.I. Cilj i svrha kulturne diplomacije pri stvaranju bilateralnih državnih odnosa

Jedan od glavnih ciljeva kulturne diplomacije jest poboljšanje međunarodne suradnje među državama. To je za jednu državu možda najrelevantniji razlog zašto se provode diplomatske mјere s naglaskom na kulturu. Umjetnicima, djelatnicima u kulturi i institucijama želi se dati prilika i olakšani pristup spajanja s međunarodnim tržištem. Ukratko, najočitija svrha kulturne diplomacije³⁶ jest postizanje međunarodne suradnje, partnerstva, te posljedično povjerenja među državama. Cilj je osnažiti i osvijestiti osjećaj zajedništva te izgraditi otvorenost i toleranciju prema novim i drugačijim kulturama života, naravno, u ovom slučaju kroz umjetnost i umjetničke prakse. Bitno je istaknuti u vidu stvaranja i sklapanja bilateralnih odnosa i Bečku konvenciju o diplomatskim odnosima iz 1961. koja ukazuje na temeljne funkcije diplomatskog predstavništva³⁷: a) unaprjeđenje prijateljskih odnosa i razvijanje

³⁵ Matea Senkić: Cultural diplomacy from the bottom-up, IRMO, Zagreb, 2017.)

³⁶ Arsenault, A., Cowan, G. (2008) Moving from Monologue to Dialogue to Collaboration: The Three Layers 9 of Public Diplomacy, The Annals of the American Academy of Political and Social Science, str. 22

³⁷ Narodne novine, Bečka konvencija o diplomatskim odnosima, Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/10_clanci/medunarodni/2017_06_4_20.html

ekonomskih, kulturnih i znanstvenih odnosa između države šiljateljice i države primateljice, b) predstavljanje države šiljateljice u državi primateljici, c) zaštita interesa države šiljateljice i njezinih državljana u državi primateljici, u granicama dozvoljenima međunarodnim pravom, d) pregovaranje s vladom države primateljice, e) prikupljanje informacija svim dozvoljenim sredstvima o stanju i razvoju događaja u državi primateljici i izveštavanju o tome vlade države šiljateljice. Evidentno je kako je kulturna diplomacija ključna pri uspostavljanju i održavanju bilateralnih, multilateralnih i međudržavnih odnosa.

VII.II. Cilj i svrha kulturne diplomacije kao dijela javne diplomacije

Kao što je već poznato, koncept meke moći, koji je definirao J. Nye, propagira državnu ili kolektivnu moć kroz stvaranje privlačnosti i atrakcije umjesto da se moć pokazuje i potvrđuje veličinom teritorija, populacije, vojskom i gospodarstvom. Država koja koristi meku moć za stvaranje određene pozitivne reputacije, pa tako i superiornost, postaje uzor drugim državama jer stvari koje država posjeduje i predstavlja inozemstvu postaju poželjnije. Temelj meke moći postavljen je na tri stupa: kulturi, političkim vrijednostima i vanjskoj politici. Nye promatra kulturu kao skup vrijednosti i praksi koje stvaraju značenje za društvo, dok političke vrijednosti većinom podrazumijevaju ideologiju i poredak vlasti koji obuhvaća društvene i političke vrijednosti u državi. Vanjska politika gotovo se isključivo odnosi na državne interese i sredstva koje se koriste pri ostvarenju tih interesa. Nye ne spominje kulturnu diplomaciju kao jedan od glavnih čimbenika stvaranja meke moći države, ali koristi kulturu kao stup u izgradnji državne reputacije, dok se unutarnja i vanjska politika provlače kroz tu kulturu. Usprkos izostavljanju kulturne diplomacije, definiciju i značenje te grane diplomacije može se prepoznati u teoriji meke moći kroz spominjanje javne diplomacije čiji je glavni zadatak razvoj dugotrajnih odnosa putem kulturnih razmjena. Nye također tvrdi kako je komunikacija "licem u lice" najefikasniji alat za ostvarivanje i prenošenje stavova, pa tako i izgradnju meke moći. Teorija meke moći aludira dakle na to da svaka država kroz svoju diplomaciju mora stvoriti brend, kako bi se rad javne diplomacije države šiljateljice smatrao uspješnim. Koncept brendiranja najčešće se spominje u neoliberalnom komercijalnom aspektu izravne prodaje, kao što su robne marke i korporacije, a cilj brendiranja je stvoriti prepoznatljivost proizvoda. Tako brendiranje može biti primjenjivo kada je riječ o kreiranju i promidžbi nacionalnog identiteta. Postoje tri stupa nacionalnog brendiranja: a) ustanova-pravna osoba, b) operativna tijela i c) financiranje.

VII.III. Doprinos umjetnosti u diplomaciji

Na početku zapadnoeuropske filozofije, umjetnost u svim svojim vidovima bivala je integrirana u klasičnu političku filozofiju. Ona se koristi kao oruđe političkog oblikovanja građana/ki (padeia). Možemo reći da, poput svojih antičkih avangardista/kinja, i moderni/e mislitelji/teljice nastoje, u svojim estetičko-političkim promišljanjima, inicirati i osmisliti združivanje građana/ki umjetničkim sredstvima. Glazba, pjesništvo, likovna umjetnost, film itd. su oruđe političkog oblikovanja građana/ki, odnosno, oruđe njihovog političkog života.³⁸

VII.III.I. Glazba u kulturnoj diplomaciji

Predstavnici europskih velesila su se okupili 1815. godine u Beču s ciljem dogovaranja političke slike Europe, odnosno uspostavljanja nove ravnoteže snaga nakon što su završeni Napoleonovi ratovi. Ovaj povijesni događaj je još poznat i pod nazivom Bečki kongres, a na njemu su po prvi put multilateralno dogovorena i popisana pravila diplomatskog ponašanja. Ali, za ovaj događaj su vezani i različiti balovi i slavlja na kojima se plesao, tada sve popularniji, bečki valcer. Stoga je princ Charles de Ligne ovo zapažanje prokomentirao Le congrès ne marche pas, il danse (Kongres ne napreduje, on pleše). Sudionici kongresa proširili su popularnost bečkog valcera i popratne glazbe u svojim zemljama diljem Europe tako da je ovaj kulturni fenomen sve do danas ostao neodvojiv dio međunarodne prepoznatljivosti Beča i cijele Austrije.³⁹

Ukoliko tražimo konkretna uporišta o ovim tvrdnjama, najbolje je krenuti s primjerom Francuske. Već je 1883. godine osnovana Alliance Française (Francuska alijansa). Riječ je o prvom poznatom kulturnom institutu čija je zadaća bila i ostala širenje i promocija francuskoga jezika i kulture te općenito razvoj afiniteta prema Francuskoj među ljudima diljem svijeta, a 1900. godine je u ministarstvu vanjskih poslova otvoren i Biro za školstvo i

³⁸ Umjetnost kao oblik političke emancipacije građana , Dostupno na: <https://afw.ba/2020/05/16/umjetnost-kao-oblik-politicke-emancipacije-gradjana/>

³⁹ Zdenka Weber, Glazba u kulturnoj diplomaciji, Dostupno na: <http://hmd-music.org/wp-content/uploads/2017/05/03-Glazba-u-kulturnoj-diplomaciji3.pdf>

francuska pitanja u inozemstvu. Zbog toga Francuska se s pravom može smatrati kolijevkom kulturne diplomacije.⁴⁰

Početci razmatranja o glazbi kao neophodnoj društvenoj stavki sežu još u doba Antike.

Naime, sami drevni grčki filozofi su vjerovali da je glazbeno obrazovanje pridonijelo razvoju moralnog karaktera. Osim filozofskog bavljenja umjetničkim karakterom glazbe i njezinim djelima (estetikom glazbe), dalja razmišljanja se odnose na funkciju glazbe u uspostavi, uređenju i orijentiranju političke zajednice.⁴¹

U djelu "Država" Platon ističe: "Kada se promijeni glazba, osnovni zakoni države se uvijek mijenjaju s njima".

Dakle, refleksija o političkim osnovama i učincima glazbe polazi od antičkog instrumentaliziranja glazbe s ciljem državnog odgoja koji je zastupljen kod Aristotela i Platona. A to seže do repolitiziranja onog estetskog, naročito glazbe u znaku građanske slobode. Građanska sloboda se, pak, ustanovljuje kod Rousseaua, pa se nadalje nastavlja u začetcima moderne političke filozofije umjetnosti i glazbe kod Kanta i njegovih sljedbenika, kao što su Korner i Schiller.

Ovdje postoji razlika između antičkog i modernog oblika političke filozofije, stoga su oprečna i njihova mišljenja, odnosno sučeljavaju se usmjerenost na pravedni poredak zajednice i usmjerenost na uskladivost slobode i vlasti.

Cilj ovog prikaza filozofije glazbe, uzete kao političke filozofije, je predočivanje činjenice da su politika i estetika uvijek isprepletene, posebno glazba i moć, isprepletosti koja je u prošlosti dublje i postojanje obilježavala doživljaj umjetnosti ili glazbe no što bi se to dalo očekivati od njegova današnjeg podcenjivanja do razine opće kulture i oblika zabave. Dakle, jedan od estetski prihvatljivijih načina za provođenje vlastitih političkih ideja bio je kanaliziranje istih putem glazbe.

Jedan primjer simbioze glazbe i politike je primjer Ludwiga van Beethovena. Kao pristalica Napoleona, svoju treću simfoniju posvećuje njemu i naziva je Bonaparte. Zbog Napoleonovih loših političkih ideologija Beethoven doživljava veliko razočarenje u njega. Briše svoju posvetu Napoleonu i posvećuje je žrtvama Francuske revolucije i naziva je Eroica.

Treba spomenuti i ples. Plesnim se izrazom koriste i kazališta antičke Grčke i Rima, a sastavni je dio i crkvenih rituala, cirkuskih pantomima i dvorskih svečanosti. Na velikaškim

⁴⁰ Ibid

⁴¹ "Glazbena moć" – Filozofija glazbe kao politička filozofija, str.257.) Dostupno na:
<https://www.matica.hr/media/knjige/kriticki-duh-838/pdf/glazbena-moc-filozofija-glazbe-kao-politicka-filozofija.pdf>

su se turnirima i kraljevskim dvorovima Europe uvježbavale i prikazivale plesne svečanosti kao mjerila ugleda i sredstva diplomacije.⁴²

Jedan od konkretnih primjera smo naveli na početku, a odnosi se na glazbu u srednjovjekovnom periodu na dvorovima.

VII.III.II. Likovna umjetnost

U likovnoj umjetnosti je također izražen utjecaj političkih ideologija na našem području. Tako je i s periodom jugoslavenske državnosti. Nakon svjetskog rata, još 1945. godine osniva se ULUBiH, Državna škola za slikarstvo i Umjetnička galerija u Sarajevu.⁴³

Novi umjetnici traže nadahnuće u temama kao što su NOB, izgradnja, revolucije i sl. Ismet Mujezinović je prikazao ekspresionističke figuracije Bitke na Sutjesci, a Branko Šotra apstraktne grafike. I arhitektura je poslije rata bila pod direktnih utjecajem socijalističkog realizma.

Budući da smo nakon ratnog vihora postali demokratska država, tih direktnih, prisilnih utjecaja nema na likovnu umjetnost. Postoje neki indirektni koji se pokušaju nametnuti putem religijskih i nacionalnih motiva, forsirajući izložbe s tematikama koje potenciraju nacionalne i religijske sufikse, ali i to gubi srž umjetnosti. Naravno, svaki narod, nacija ili pripadnici određene vjerske zajednice trebaju očuvati svoju kulturnu baštinu koja je stup postojanja. Ali takvu vrstu tematike treba striktno odvojiti od političkih događaja gdje samo zajednički i neutralno trebamo predstavljati Bosnu i Hercegovinu koja je domovina svih nas.

⁴² Dostupno na: <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=5498>

⁴³ Dostupno na: https://hr.wikipedia.org/wiki/Umjetnost_Bosne_i_Hercegovine

Slika 3. Ismet Mujezinović: Ustanak, ulje, 1949.-1950.

VII.III.III. Književnost

Kada govorimo o književnosti Bosne i Hercegovine, možemo joj zahvaliti što je odigrala pozitivnu ulogu u kulturno-diplomatskim odnosima na međunarodnom nivou.

Naravno da je prvo ime kojeg se sjetimo Ivo Andrić koji je najpoznatije ime bosanskohercegovačke kulture, kao dobitnik Nobelove nagrade za književnost.⁴⁴

Ivo Andrić je u svijetu najpoznatije ime bosanskohercegovačke kulture, kao dobitnik Nobelove nagrade za književnost.

Zanimljiva je činjenica da su samo 2018. godine odobrena prava za više od 60 izdanja djela Ive Andrića u zemlji, kao i u svijetu – na turskom, bugarskom, rumunjskom, španjolskom, engleskom, japanskom, korejskom, talijanskom, esperantu, slovenačkom jeziku. Ovo je

⁴⁴ Dostupno na: http://www.mvp.gov.ba/dobro_dosli_u_bih/kultura/velikani_kulture_bih/knjizevnost/?id=249

rečeno na konferenciji za medije na kojoj su sumirane aktivnosti Andrićeve zadužbine i najavljeni novi projekti.⁴⁵

Andrić je gradio i diplomatsku karijeru. Nakon što je doktorirao u Grazu 1923. godine, stupio je u diplomatsku službu novoformirane Kraljevine Jugoslavije. Svoju posljednju diplomatsku misiju, dužnost ambasadora u Berlinu, Andrić je napustio odmah nakon što je Njemačka, 6. aprila 1941. godine, napala i okupirala Jugoslaviju.

Za vrijeme Drugog svjetskog rata napisao je i svoju najznačajniju knjigu - roman *Na Drini ćuprija*, za koji je dobio Nobelovu nagradu, 1961. godine.

I njegova ostala djela – *Travnička kronika*, *Gospođica*, *Pripovijetke*, *Prokleta avlja* i druga pripadaju najvišoj kategoriji literarnog stvaralaštva.

Andrić je umro 13. ožujka 1975. godine.

Ipak, svojatanje je i dalje bolest našeg mentaliteta koja je nekada glasnija od same činjenice tko je bio Ivo Andrić. Stoga se i danas postavlja pitanje: „Čiji je Ivo?“. O tome piše i njemačka novinarka Doris Akrap. Neki ga otimaju kao svog, a Bosna i Hercegovina ulaže male napore u djelovanju koje bi pokazalo da i naša zemlja ima izvrsnih književnih imena, među kojima i Andrićovo.

⁴⁵ Dostupno na: <https://noviglas.info/2018/12/28/koliko-se-u-svjetu-cita-ivo-andric/>

Slika 4. – Dodjela Nobelove nagrade za književnost Ivi Andriću

S istim ponosnom trebamo spomenuti i Mehmedaliju Mešu Selimovića. Poslije rata je jedno vrijeme radio kao sveučilišni profesor u Sarajevu, a obavljao je i niz visokih dužnosti u kulturi.

Selimović je prozaist raznovrsne tematske i žanrovske orijentacije. Njegov književni opus obuhvata više knjiga pripovijetki, romana, studija, eseja i polemičkih tekstova.⁴⁶

Naravno, i tu se postavlja pitanje pripadnosti pisca. Jer govorimo o nobelovcu koji nikad nije dobio Nobelovu nagradu.

Zaključno – nismo još uvijek dorasli shvaćanju književnosti, ali nam je instinkt za pripadnost određenom korpusu itekako izražen. Kulturna diplomacija nije razvijena, ali možemo zahvaliti Ivi i Meši što nas ipak negdje po njima poznaju. Da se njih sada može pitati čiji su, možda bi posramljeni i razočarani samo šutnjom odgovorili na pitanje.

⁴⁶ Ibid

VII.III.IV. Filmska umjetnost

Kinematografija Bosne i Hercegovine zaista osvjetljava kulturni aspekt naše države na međunarodnom nivou.

Film "Ničija zemlja" Danisa Tanovića, dobio je najprestižnije svjetsko priznanje u oblasti filma - nagradu "Oscar". Jasmila Žbanić je bosanskohercegovačka redateljica. Njen film Grbavica je na Berlinskom Filmskom Festivalu 2006. dobio glavnu nagradu "Zlatni medvjed" kao najbolji film. U posljednje vrijeme je javnost još jednom probudila, ovaj put s filmom "Quo Vadis, Aida?". Na 33. međunarodnom filmskom festivalu u Rotterdamu 2004. godine , njegov film "Ljeto u zlatnoj dolini" osvaja nagradu "Zlatni tigar" za najbolji film. Redatelj filma je Srđan Vuletić. Na Locarno Film Festivalu 2003. godine sa film Pjera Žalice "Gori Vatra" osvaja nagradu "Srebrni Leopard". Priče iz ovih filmova prikazuju realnost bosanskohercegovačkog društva, prikazuju problematiku nacionalizma, lošeg sustava države, posljedica ratnog vihora. Šalju nam poruku da ne napravimo istu grešku kao kolektiv, a svijetu predstavljaju ono što jesmo i ono što nam se zbiva. Uz to, prikazujemo i neke ljepše činjenice – da imamo odlične umjetnike i da usprkos nerazumijevanju lokalnih političara za kulturu, Bosna i Hercegovina ima odličnu kulturnu promociju u svijetu.⁴⁷

Slika 5. Dodjela Oscara redatelju Danisu Tanoviću za film "Ničija zemlja"

⁴⁷ http://www.mvp.gov.ba/dobro_dosli_u_bih/kultura/velikani_kulture_bih/film/?id=257

VII.III.V. Kazališna umjetnost

Kazališta u Bosni i Hercegovini, iako na margini prioriteta nadležnih institucija, opstaju i dalje uz trud zaposlenih i nedovoljno velike grantove. I u takvim uvjetima uspijevaju održati kulturnu scene živom i kreativnom.

Ukoliko napravimo paralelu s položajem kazalište umjetnosti u političkom sustavu prošle države, uvidjet ćemo da se tada umjetnost više instrumentalizirala u političke svrhe i predstavljanje u međunarodnim odnosima. Ispolitizirani čin umjetnosti je imao svrhu predstavljanja države ne onakvom kakva ona jeste, nego onakvom kakvom je vladajući žele prikazati.

„Kratko dvadeseto stoljeće“⁴⁸ili „doba ekstrema“, kako ga naziva jedan od najvećih svjetskih povjesničara marksističke historiografske tradicije Eric Hobsbawm, epoha je obilježena, prije svega, dvama totalitarizmima (komunizam i fašizam/nacizam), koji su u raznim varijacijama diljem Europe bivali političkom modom u prvom (a komunizam i u drugom) dijelu stoljeća, razvojem znanosti i tehnologije, te blokovskim hladnoratovskim ideoološkim sukobom komunizma i liberalnog kapitalizma koji je obilježio njenu drugu polovicu.⁴⁹

I ovdje, kao i s ostalim aspektima umjetnosti možemo uvidjeti da je danas sloboda umjetnika šira. Danas političari u manjoj mjeri žele i znaju iskorištavati umjetnost u svrhe političke propagande, što je jedna od svjetlih točaka današnjeg političkog sustava. Međutim, automatizmom, vladajući nemaju sluha za kulturu te naši kvalitetni redatelji, glumci i scenaristi imaju manje mogućnosti za prikazati svoj rad u svijetu. Ali ipak treba spomenuti da su neke manifestacije nastavile svoj kontinuitet usprkos finansijskoj krizi, a nekada i političkoj nepodobnosti: Međunarodni teatarski festival „TKT Fest- Dani akademskog teatra“, Međunarodni festival komedije „Mostarska liska“, Festival bosanskohercegovačke drame, Međunarodni teatarski festival „TEATARFEST“, Festival scenskih umjetnosti „Bihaćko ljeto“, Pozorišne/kazališne igre BiH.... Takvi festivali okupljaju stručnjake iz regije, ali i iz drugih država te kulturna promocija Bosne i Hercegovine na taj način gradi nove kulturne odnose.

⁴⁸ Termin se koristi kao opreka „dugom devetnaestom stoljeću“ (1789. – 1914.) i označava razdoblje od 1914. (ponekad 1917.) do 1989. Hobsbawmova se „povijest iz ptičje perspektive“ čini ovdje iznimno primjerenom namjeri rada, jer bi ga neka druga strategija mogla skrenuti s teme i odvesti u pretjerano opisivanje povjesnog konteksta.

⁴⁹ Silvestar Mleta: "Kazalište stoljeću – Kratak pregled" i politika u 20.st.

VII.III.VI. Uloga kulturnog atašea

Uloga kulturnog atašea je unaprijediti odnose dviju država kroz kulturu. Najčešće su to umjetnici ili kulturni djelatnici koji nekada budu predloženi od strane ministarstva kulture. Dok neke države smatraju definiranje pozicije kulturnog ⁵⁰atašea kao obavezu javne diplomacije, neke druge, kulturno i gospodarski slabije razvijene ili države u tranziciji, ne gledaju na tu poziciju kao nužnu za provedbu kulturne diplomacije. Poznatiji umjetnici i/ili djelatnici u kulturi, primjerice u bivšoj Jugoslaviji, koji su imali u svojoj karijeri neformalnu ulogu kulturnog atašea, bili su recimo Ivo Pogorelić i Petar Šegedin

Dakle, glavna uloga kulturnog atašea je održavati redovite radne i društvene odnose s nadležnom političkom upravom ministarstva vanjskih poslova zemlje primateljice, odnosno posebno oformljenim uredima za kulturu ministarstva vanjskih poslova, s ministarstvom kulture i glavnim kulturnim ustanovama (muzejima, galerijama, kazalištima, televizijom, izdavačima, arhivima, producentskim kućama, koncertnim dvoranama, itd.). Kulturni ataše koristi tehnike i metode kulturne diplomacije za provedbu diplomatskih ciljeva, a to se specifično odnosi na prezentaciju domaće kulture, spajanje djelatnika u kulturi i umjetnika, sufinanciranje programa i projekata koji su od interesa zemlje šiljateljice i organizacije skupova, i gostovanja. Bitno je istaknuti odnos veleposlanika i kulturnog atašea koji je ključan za provedbu svih kulturnih programa kulturne diplomacije. U tom odnosu kulturni ataše, ako je uopće prisutan u veleposlanstvu, izvršno provodi sve aktivnosti, dok je veleposlanik taj koji pomaže otvaranju vrata suradnji. Veleposlanik je često u izravnom kontaktu s kulturnim djelatnicima i ustanovama, a kulturni ataše kreira, izvršava plan i program i služi kao savjetnik veleposlaniku u tom specifičnom polju. Ovakav odnos je naravno optimalan i idealan za dobru provedbu kulturne diplomacije, no u praksi nije nužno uvijek takav.

VII.IV. Primopredaja kao instrument diplomacije

Primopredaja poklona na međunarodnom nivou ima simboliku predstavljanja svoje zemlje predmetom ili proizvodom koji će je najbolje predstaviti. Ukoliko izuzmemmo skandale poput Dodikovog uručivanja ikone Lavrovu, povijest bivše države bilježi dostojanstvene

⁵⁰ Nick, S. (1997.) Diplomacija-metode i tehnike, Ministarstvo znanosti Republike Hrvatske i Ministarstvo vanjskih poslova Republike Hrvatske, Zagreb, str. 83

primopredaje.

Tako je Tito dobio oko 68 poklona od vladarskih obitelji iz 18 europskih, azijskih i afričkih zemalja.

Predmeti, izrađeni od plemenitih metala, dragog kamenja i najfinijeg porculana podijeljeni su u pet cjelina – arheološki, upotrebni i ukrasni predmeti, nakit i odlikovanja, a datiraju od 7. st. pr. Kr. do polovine 20. st. Prvi poklon od jednog kralja Tito je dobio 1954. – kacigu koju mu je darovao grčki kralj Pavle Prvi.

Posljednji poklon od jedne okrunjene glave doživotni predsjednik Jugoslavije je dobio 1979. od šeika Kuvajta – srebrnu maketu jedrenjaka, simbol te zemlje.

Tu se nalazi i replika carskog ukaza Kira Velikog iz 539 pr. Kr. koju je Tito dobio u Teheranu, na proslavi 2 500 godina Perzijskog carstva, od iranskog šaha Reze Pahlavija. Taj ukaz se smatra prvim dokumentom o ljudskim pravima. Bio je ugrađen u temelje Babilona i pronađen 1889. Original se nalazi u Britanskom muzeju u Londonu, a ista replika nalazi se u zgradici Ujedinjenih nacija. Po nekim izvorima ukaz je preveden na svih šest službenih jezika, a drugi kažu da je prevedan na sve jezike svijeta.

Zanimljivo je da se Iranci ponose tim dokumentom. Star je oko 2 500 godina i govori o pravima, slobodnom izboru profesije. Tekst je pisani klinastim pismom i Kir na jednom mjestu kaže da ne želi biti vladar narodima koji ga ne žele.⁵¹

Dakle, iz ovog možemo zaključiti da su pokloni u međunarodnim odnosima prikaz onoga što jedna ili obje strane smatraju vrijednim poštovanja i što ima neko značenje.

⁵¹ Dostupno na: <https://www.6yka.com/novosti/svi-pokloni-koje-je-tito-dobijao-od-stranih-drzavnika>

VIII. VAŽNOST SOFT POWERA ZA POSTIZANJE CILJEVA

Koncept meke moći (soft power) je već elaboriran na početku rada. Ipak, treba imati na umu da meka moć nije od svih stručnjaka prihvaćena kao alat kojim bi se lako moglo dolaziti do političkih ciljeva.

Neki autori tvrde da je meka moć previše mekana da bi uopće bila moć. Moć uvijek pokušava legitimizirati svoje realne politike kroz altruističke vrijednosti, ali ne ustručava se osloniti na tvrdu moć kako bi postigla svoje ciljeve. Zbog toga, meka moć nije ništa drugo doli svilena rukavica na željeznoj šaci (Noya, 2006.: 56).

I sam Nye je pisao o usporedbi meke i tvrde moći. On smatra da su one povezane, te da služe međusobno kao potpora u postizanju ciljeva.

Tvrda moć može biti korištena za stvaranje carstava koja direktno utječe na manje države (sovjetski utjecaj na države Istočne Europe). Međutim, meka moć nije samo odraz tvrde moći, a primjer za to je i Vatikan koji gubitkom papinske države u devetnaestom stoljeću nije izgubio svoju meku moć.

Nasuprot tome, tadašnji Sovjetski Savez izgubio je dobar dio svoje meke moći nakon invazije na Čehoslovačku i Mađarsku unatoč činjenici da je i nakon napada nastavio svoj vojni i ekonomski rast. U konačnici, snažan utjecaj sovjetske imperijalne politike doveo je do smanjenja meke moći. Države poput Nizozemske, Kanade ili skandinavskih zemalja imaju politički utjecaj koji nadilazi njihovu vojnu ili ekonomsku težinu upravo zbog atraktivnih ciljeva poput ekonomске pomoći ili očuvanja mira koji definiraju njihove nacionalne interese (Nye, 2002.: 10).

Kada govorimo o problemu razlikovanja meke i tvrde moći, on je sličan dvojbama sociologa Pierrea Bourdieua.⁵²

Njegova teorija govori o kapitalnim resursima, što uključuje: ekonomski (novac), obrazovni (akademske kvalifikacije) i socijalni (odnosi i kontakti). Bourdieu dodaje i četvrti, simbolički kapital.

To može biti bilo koji od navedenih, ukoliko je prihvaćen simbolički, odnosno u relaciji prepoznavanja i ignorancije. Moglo bi se čak reći da se radi o simboličkim učincima pojedinog kapitala. To znači da resurs postaje instrumentom moći u onoj mjeri u kojoj je

⁵² Božo Skoko, Vinko Kovačić – Koncept meke moći država i njegova primjena na Republiku Hrvatsku, Dostupno na: file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/15_Skoko_Kovacic.pdf)

prepoznat kao takav te na razini na kojoj je smatrana legitimnim (Noya, 2006.: 56). Kako bi dokazao da su se moć a time i međunarodni položaj pojedinih svjetskih sila mijenjali kroz povijest, Nye (2002.) je izradio tablicu u kojoj navodi uporišta moći po pojedinim razdobljima, zahvaljujući kojima su posljednjih petsto godina pojedine države „vladale“ svijetom.

Tablica 1. – Evolucija izvora moći, 1500. – 2000.

Razdoblje	Država	Glavni izvori
Šesnaesto stoljeće	Španjolska	zlato, kolonijalna trgovina, plaćeničke vojske, kraljevske loze
Sedamnaesto stoljeće	Nizozemska	trgovina, tržišta kapitala, mornarica
Osamnaesto stoljeće	Francuska	stanovništvo, ruralna industrija, javna administracija, vojska, kultura (meka moć)
Devetnaesto stoljeće	Velika Britanija	industrija, politička kohezija, financije, mornarica, liberalne norme (meka moć), otočna država (lako branjiva)
Dvadeseto stoljeće	SAD	ekonomski rast, znanstveni i tehnološki lider, lokacija, vojne snage i savezi, univerzalistički kulturni i liberalni međunarodni režimi (meka moć)
Dvadeset i prvo stoljeće	SAD	tehnološki lider, vojni i ekonomski rast, meka moć, centar transnacionalne komunikacije

Izvor: Nye, Joseph (2002.): The Paradox of American Power, Oxford University Press, str.

13.

Treba uzeti u obzir da kultura ima ulogu meke moći država. Vijeće Europe kulturu definira kao „ono pojedinačno i kolektivno dobro na čijim se tekovinama u prošlosti utemeljuje identitet nacije i njezinih različitih dijelova, a na stvaralačkim izvorima u sadašnjosti grade

mostovi prema budućnosti”.⁵³

Kultura je odraz države, poput zemljopisa je koji predstavlja identitet zemlje. Ali sudbina kulture zavisi od politike države.

Od pamтивјека је политика користила културне садржаје иzbivanja, protagoniste i publiku, ludost ili lucidnost umjetnika, snagu slike i simbola, metafora i jezika, čaroliju umjetničkog stvaranja, ljepotu i dubinu mitova u interesu svojih pragmatičnih ciljeva (Tarle, 2005.: 149). Dovoljno je prisjetiti se starih civilizacija ili moći starog Rima i Grčke. Međutim, nedvojbeno je kako je novi pečat kulturi kao mekoj moći udarila Amerika, koja ju je pretvorila u moćno oružje i njome osvojila cijeli svijet.

VIII.I. Imidž i brendiranje nacije

U modernom svijetu i međunarodnim odnosima imidž države igra izuzetno značajnu ulogu. Razlog tomu jeste zapravo činjenica da se na taj način refleksira njezin status na ekonomskoj i političkoj pozornici. To se najbolje očituje kroz broj turista, kroz postotak stranih investicija, plasiranje proizvoda na strano tržište, sudjelovanje i utjecaj u međunarodnim forumima i slično.

Stoga države pristupaju sustavnom upravljanju vlastitim identitetom i imidžom, odnosno procesu brendiranja kako bi se izborile za pozornost, poradile na vlastitoj prepoznatljivosti u međunarodnoj javnosti, istaknule vlastite prednosti i vrijednosti.

Bosna i Hercegovina u svijetu je nedvojbeno najprepoznatljivija po ratu. O tome, uostalom, svjedoči činjenica kako je „rat u Bosni“ postao gotovo filmski stereotip.⁵⁴

Teoretičari vjeruju da će ovakva slika o Bosni i Hercegovini ostati sve dok se ne ispriča neka nova atraktivnija priča, odnosno dok se fokus ne usmjeri s rata, stradanja, nacionalizma i ostalih tema na kvalitete i prednosti Bosne i Hercegovine.

Što je to što bi moglo simbolizirati suvremeni identitet Bosne i Hercegovine i što bi se pojavilo u mislima jednog stranca na spomen ove države, a da nije rat? Što je to po čemu je posebna, odnosno što njezini narodi nastoje iskomunicirati prema inozemstvu kao svoje simbole, prednosti ili karakteristike, kao zajednički državni identitet? Na to pitanje zasigurno

⁵³ Council of Europe, Dostupno na: www.coe.int, 20. travnja 2021.

⁵⁴ Strateške smjernice za brendiranje Bosne i Hercegovine, str. 28, Sarajevo 2015., Dostupno na: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/sarajevo/11258.pdf>

ne možemo odgovoriti tako jednostavno, ni simbolično. Razlog tome je što još uvijek očito nemamo jasno definiran bosanskohercegovački identitet, po kojem bi drugi mogli doživljavati sve njezine građane, a očito ne postoji ni nacionalni «konsenzus» oko tog pitanja među narodima koji ovdje žive.

Tablica 2. Najveći aduti Bosne i Hercegovine u stvaranju novog identiteta i međunarodnom pozicioniraju – usporedna analiza

	Bošnjaci	Hrvati	Srbi
Mentalitet ljudi, gostoljubivost i otvorenost	24%	29%	21%
Prirodne ljepote i prirodna raznolikost	19%	21%	25%
Multikulturalnost, susret različitim vjera i kultura	18%	10%	12%
Geografski položaj	5%	7%	6%
Bogata, a neiskorištene kulturna baština	12%	8%	9%
Turistički potencijali i atrakcije	6%	7%	7%
Dobro susjedstvo (okruženje) - Srbija, Hrvatska...	16%	18%	19%

Iako je brend nesumnjivo kontroverzna riječ, nabijena mnogim negativnim i emotivnim asocijacijama, koncept brenda je moćan i izuzetno važan za upravljanje zemljama, gradovima i regijama, budući da tako dobro obuhvaća ideju prema kojoj mesta moraju razumjeti i upravljati svojim internim identitetom i svojim vanjskim ugledom. Budući da još uvijek postoje kontroverze oko pojma „brendiranje“, te ga se vrlo često ne razumije ili zloporabi,

Simon Anholt (2007.) definirao je zamjenski termin „konkurentni identitet“. Kaže kako je namjerno izabrao riječ „identitet“ za opisivanje tog procesa, budući da on ima puno toga zajedničkog sa nacionalnim identitetom.

Kad se osmišljava novi korporativni ili proizvodni brend, obično na početku procesa tim kreativnih pojedinaca osmišljava strategiju brenda koja bi trebala biti jedinstvena, ambiciozna, koja odgovara potrebama potrošača i sama po sebi konkurentna na tržištu.

(Anholt, 2007, 75)

Kod brendiranja država različite države primjenjuju različite strategije. Međutim, većina se njih u praksi svodi na prilično slične korake. Wally Olins (1999, 2003), britanski stručnjak za brendiranje, dao je plan brendiranja države u sedam koraka:

1. Uspostaviti radnu skupinu sa predstavnicima države, industrije, umjetnosti, obrazovanja i medija kako bi se pokrenuo program.
2. Otkriti kako naciju percipiraju njezini vlastiti ljudi i nacije u inozemstvu kroz kvalitativno i kvantitativno istraživanje.
3. Razviti proces konzultiranja s tvorcima mišljenja kako bi se sagledale nacionalne snage i slabosti i usporedilo ih s rezultatima internih i eksternih istraživanja.
4. Stvoriti središnju ideju na kojoj se strategija temelji s profesionalnim savjetnicima. To treba biti snažna, jednostavna ideja koja sadrži jedinstvene kvalitete nacije i može se koristiti kao temelj iz kojeg se može razviti cijeli program.
5. Izraditi brand book, odnosno definirati standarde vizualnog komuniciranja države.
6. Prilagoditi poruke za turizam, unutarnja ulaganja i izvoz te koordinirati i modulirati poruke i aktivnosti kako bi bile prikladne za svaku javnost. Primijeniti „novi brend“ na sve subjekte koji predstavljaju državu (od turizma i avio-kompanija do proizvoda i usluga).
7. Stvoriti sustav veza, kroz radnu skupinu, kako bi se pokrenuo i održao program državnih aktivnosti i ohrabrele aktivnosti potpore odgovarajućih organizacija u trgovini, industriji, umjetnosti, medijima itd.

VIII.II. Analiza i brendiranje Bosne i Hercegovine

Prvi koraci u brendiranju bi trebali biti analiza situacije i planiranje, u čemu može pomoći SWOT analiza kojom se provjerava trenutačna situacija na tržištu i vlastiti resursi države. Ona se temelji na analiziranju vlastitih snaga i slabosti, te prilika i prijetnji iz okoline. Upravo pomoću SWOT analize možemo dobiti jasniju sliku okoline u kojoj država djeluje, te vlastite prednosti i slabosti.

Odgovore koje dobijemo SWOT analizom treba koristiti za donošenje važnih strateških odluka, budućih ciljeva i strategija.

Analiza snaga i slabosti predstavlja internu analizu, dok analiza prilika i prijetnji eksternu analizu tj. analizu vanjske okoline. Primjenjujući SWOT analizu treba stalno imati na umu kako se određene slabosti ili prijetnje iz okoline mogu pretvoriti u snage ili prilike, koje se mogu iskoristiti za postizanje konkurentske prednosti.

Bosna i Hercegovina je zasigurno zanimljiva i primamljiva destinacija za mnoge ekonomске i društvene aktivnosti. Iako ima puno prirodnog potencijala, Bosni i Hercegovini nedostaju još neki uvjeti kako bi bila sasvim prihvatljiva destinacija domaćim i stranim gostima. Stoga je kreirana SWOT analiza koja točno definira koji su koraci neophodni kako bi naša država ojačala svoj brend. U analizi su prikazane i slabosti koje bi mogle biti prijetnje na tom putu.

Tabela 3. SWOT analiza brendiranja BiH kao države

SNAGE (STRENGTHS)	SLABOSTI (WEAKNESSES)
<ul style="list-style-type: none"> - Dobar geostrateški položaj - Susretljivost i gostoprimaljivost domaćeg stanovništva - Prirodna i povijesna bogatstva - Multikulturalnost - Ugodna klima - Izuzetno povoljan standard života za strane građane - Mentalitet ljudi - Uspjesi pojedinaca 	<ul style="list-style-type: none"> - Mali broj poznatih osoba iz BiH koje mogu pozitivno utjecati na brend države - Loša prometna infrastruktura - Konstantna politička previranja - Visoka stopa nezaposlenosti i siromaštva - Nedovoljno privlačenje inovacijski orijentiranih kompanija i investitora - Loša administracija

Pritom je važno napraviti objektivnu procjenu i postaviti realne ciljeve. Anholt (2007, 67) preporuča državama kako je daleko bolje – umjesto da odmjeravaju snage sa većim, bogatijim i uspješnijim državama – da prepoznaju gdje leži njihova prava genijalnost i koje su njihove jedinstvene sposobnosti ili potencijali koji ih svrstavaju u vlastitu klasu. Taj potencijal može upravo biti rezultat njihove male veličine, male populacije ili malog gospodarstva, a ne nešto što one uspiju postići unatoč svemu tome. Ako se dovoljno potрудi, većina država pronaći će nešto što je samo njihovo i samo po sebi konkurentno.

Sadržaj situacijske analize, od kojeg se kreće u strateškom upravljanju odnosima s javnošću mora obuhvatiti unutarnje i vanjske čimbenike. Unutarnji se odnose na prilike u državi, unutarnjo-političko djelovanje, pitanja samoidentifikacije i nacionalnog identiteta, te sve druge aspekte života i komuniciranja koji se mogu odraziti na vanjski imidž države. A imidž

države u vanjskim javnostima možemo istraživati na različite načine, od istraživanja javnog mišljenja u ciljnim javnostima i državama do analize medijskog izvještavanja o nama.

U modernom dobu kapitalizam i globalizacija su svakodnevica. I sama konkurenca se podigla na višu rizinu. Različiti akteri na svjetskom tržištu se natječu za naklonost potrošača. Slično je i sa državama koje se natječu za naklonost turista ili investitora. Države bi prvo trebalo pristupiti nacionalnom brendiranju, kako bi se lakše pozicionirale na tržištu. Brendiranje je zaista jedan spor i složen proces koji donosi gotovo neprimjetne rezultate. Usprkos tome, ovaj proces sve rjeđe biva izbor, jer je nacionalno brendiranje danas neophodnost.⁵⁵

⁵⁵ Vranješ, M., (2014.), „Brendiranje zemlje kao turističke destinacije – Studija slučaja: Srbija“, Visoka poslovna škola strukovnih studija, Novi Sad, str. 63.

IX. RAZVOJ POLITIČKE KULTURE U BOSNI I HERCEGOVINI

Prema Almondu, pojam politička kultura postoji od najranijih vremena, odnosno postoji otako su ljudi počeli govoriti i pisati o politici. Pojam se isprva razvijao kroz povijesne priče o Asircima, Babiloncima, Filistejcima, a potom su i rimski i grčki pisci opisivali kulturu Jonjana, Dorana, Atenjana, Spartanaca i drugih. Politička kultura kao termin se otkriva u preko radova velikih filozofa, poput Aristotela, Platona, Montesquieua, Machiavellija, Rousseaua... Međutim, njihovo poimanje političke kulture nije bilo jasno. Usprkos tomu, oni su prvi spoznali subjektivnu dimenziju politike, tvrdeći da različiti oblici vladavine odražavaju vrline koje prevladavaju među ljudima.⁵⁶ Dakle, političku kulturu čini sve ono što je stvoreno tijekom povijesti unutar određene političke zajednice u obliku državne i institucionalne organizacije, ali i ljudi s konkretnim osobinama koji čine subjektivnu stranu političke kulture.

IX.I. Tipologija političke kulture

Utemeljitelji političko-kulturalnog pristupa politici, Almond i Verba, odredili su i tipove političke kulture: parohijalna, podanička, participantna i civilna, građanska, politička. Ovi oblici su nastali kao rezultat iz odnosa određene društvene strukture i oblika državne i institucionalne organizacije. Oblici političke kulture zapravo predstavljaju povijest razvoja političke svijesti.

Dakle, parohijalna politička kultura je immanentna životu prvobitnih zajednica u kojima nema diferenciranih političkih uloga. U tom periodu ne postoje vrijednosne orijentacije kao temeljne komponente političke kulture. Još uvijek se politički sustav nije odvojio od drugih društvenih sustava, pa tako ni političke orijentacije od religijskih. U takvoj zajednici pripadnici ne očekuju ništa od političkog sustava, a ne očekuju ni promjene koje bi pokrenule politički sustav.

Podanička politička kultura je drugi oblik i on se razvija u feudalnom obliku vlasti. Tada

⁵⁶ Grčku riječ arete kojom je Aristotel označavao duh i tijelo, autori su prevodili kao valjanost. Time je postalo jasno da je vrlina manje nekakvo uzvišeno htijenje, a više životno praktično umijeće. U središtu političkih vrlina bila je phronesis politička rasudna snaga, koja je kao praktična pamet odlučivala o upotrebi drugih vrlina u praksi političkog života. O tome vidjeti: Thomas MEYER, Transformacija političkog, Zagreb, Politička kultura, 2003.

podanici već imaju razvijenu svijest o vlasti, ali ne na razini koja bi ih aktivno uključivala u političke procese. "Podanik je svjestan specijaliziranog autoriteta vlasti: prema njoj je afektivno orijentiran, možda se njome ponosi, možda mu se ne sviđa, a ocjenjuje je kao legitimnu ili nelegitimnu."⁵⁷

Bitno je podsjetiti da podanici ne uživaju i ne koriste prava slobodnog čovjeka.

Treći oblik je participativna politička kultura. Ona se javlja kao posljedica velikih ekonomskih, političkih i kulturnih promjena koje će izazvati kapitalizam.

Ovdje se uočavaju očite promjene u odnosu na podaničku kulturu. Umjesto podanika, ovdje je participant koji je politički emancipirana osoba, te posjeduje i koristi svoja politička prava.

Za razliku od druga dva tipa političke kulture, participanti su skloni aktivističkoj ulozi u političkoj zajednici. Njihove procjene i osjećaji takve uloge mogu varirati od prihvatanja do odbacivanja.⁵⁸

I na koncu, konsolidiranje demokratskog poretka omogućila je građanska politička kultura, budući da jedino njezine dominantne karakteristike odgovaraju demokratskom poretku. U ovom najrazvijenijem tipu političke kulture izražene su tendencije ka političkoj participaciji, ali i lojalnosti. Od demokratskoga građanina se očekuje da u politici bude aktivan, a u svom pristupu racionalan i vođen razumom, a ne emocijama.⁵⁹ U građanskoj političkoj kulturi mogu se naći visoke razine političke informiranosti te spremnosti na komunikaciju, kao i političko organiziranje i političko djelovanje. Građanska politička kultura je pluralistička politička kultura. U njezinoj participantnoj orijentaciji i dalje se zadržavaju osobine župljana i podanika. Zbog toga se građanska politička kultura označava kulturom, kako bi to rekao H. Eckstein, "balansiranih dispariteta". Ona zapravo počiva na unutarnjoj sposobnosti samih pojedinaca da uravnoteže osobne unutarnje kontradikcije i potrebu za aktivnim političkim djelovanjem, s potrebom da se bude lojalan ili odan demokratski izabranoj vlasti. Ta se kvaliteta ne rađa i ne nastaje sama od sebe, već se razvija, uči i formira kroz procese političke socijalizacije i edukacije. Pored navedenih čistih oblika političke kulture dvojac je uveo i tri vrste sistemski složenih političkih kultura: parohijalno-podaničku, podaničko-participacijsku i parohijalno-participacijsku. Nakon definiranja pojma i tipologije političke kulture, u nastavku rada slijedi analiza utjecaja povijesti na oblikovanje sadržaja političke kulture u BiH.

⁵⁷ G. A. Almond, S. Verba, Civilna kultura

⁵⁸ Ibid

⁵⁹ Ibid

IX.II. Karakteristike političke kulture u Bosni i Hercegovini danas

Iako u BiH ne postoji praksa konstantnog istraživanja sadržaja političke kulture, ipak su se u nekim nedavnim istraživanjima pokazali i segmenti političke kulture. Nacionalni identitet i njegove političke vrijednosti su se pokazale najstabilnijim sadržajem političke kulture.

Vrijednosti uspostavljene u javnoj sferi, kao najvažnije političke vrijednosti, određuju i mjerilo koji su politički zahtjevi relevantni.

A upravo te vrijednosti i osnovne karakteristike političke kulture mogu biti ili glavni pokretač ili kočnica problematizacije određenih pitanja.

Fenomen političke kulture regulira, dakle, način izražavanja vrijednosnih orijentacija i odnos prema vrijednostima drugih.

U međusobnim suprotstavljanjima, elite u određenim trenutcima upravljaju nacionalnim identitetima kao resursima, a taj proces mobilizacije uvijek ide odozgo prema dolje.

Merkelovim rječnikom kazano, to pokazuje kako mase još nisu izašle iz tutorstva političkih elita.

Možemo reći da vrijednosti političke kulture i stimulans na političko djelovanje građana čine bit važnosti političke kulture. Dakle, ako su u političkoj kulturi naglašene autoritarne vrijednosti, izvjesna je autoritarna politička kultura kao glavna prepreka razvoju moderne demokracije. Nakon rata je provedeno malo istraživanja u kojima su autori koristili autoritarnost uglavnom s ciljem dokazivanja drugih fenomena.

Jedan dobar primjer je istraživanje koje je 2007. godine obavljeno među Bošnjacima. Isto je objavljeno u knjizi profesora Dine Abazovića – Bosanskohercegovački muslimani između sekularizacije i desekularizacije, koja govori o visokom stupnju autoritarnosti među Bošnjacima. Tako se npr. većina Bošnjaka slaže s tvrdnjom da umjesto više demokracije, u našoj zemlji prije svega treba čvrsta ruka« (38,1% u potpunosti se slaže, a 28,3% uglavnom se slaže).⁶⁰

Dva istraživanja, provedena u Republici Srpskoj, prikazuju pozitivne stavove mladih između 15 i 25 godina, 11 godina nakon rata u BiH, prema ratu kao ponašajnoj opciji. Rezultati su pokazali da su značajni prediktori stavova mladih prema ratu kao ponašajnoj opciji«, autoritarnost, etnička vezanost i dogmatizam, dok se religiozni fundamentalizam nalazi na samoj granici značajnosti. Tijekom godine (2007.), u istraživanju provedenom u desetak gradova Republike Srpske, Duranić je nastojao utvrditi povezanost različitih vrsta

⁶⁰ Dino Abazović, Bosanskohercegovački muslimani između sekularizacije i desekularizacije, Zagreb — Sarajevo, Synopsis, 2012.

religioznosti, autoritarnosti, dogmatizma, socijalne distance i opravdavajućih stavova prema ratu. Rezultati pokazuju nisku, ali statistički značajnu korelaciju između autoritarnosti i intrinzične i ekstrinzične religioznosti, kao i s religioznim iskustvom i religioznim fundamentalizmom.⁶¹

Istraživanje nije obavljeno među Hrvatima u BiH, ali se može pretpostaviti da nema značajnijih razlika u odnosu na Srbe i Bošnjake.

Naglašeni autoritarni elementi upućuju na razvijen i postojan patrijarhalni i podanički oblik političke kulture u BiH. To s druge strane implicira nerazvijen participativni, individualistički oblik, odnosno civilnu političku kulturu, koja jedina odgovara demokraciji.

U određenu korelaciju s navedenim može se dovesti i izrazito slaba potpora demokraciji u BiH. Tek 29 posto građana BiH, prema istraživanju provedenom 2008. godine, ocjenjuje demokraciju najboljim oblikom vlasti. Tako slabi rezultati o potpori demokraciji, kako navodi B. Šalaj, sugeriraju da bi građani BiH u nekoj ozbiljnoj krizi mogli prihvati nedemokratska rješenja.⁶²

Istraživanje o nevladinim organizacijama, kao glavnom generatoru izgradnje civilnog društva i demokratske političke kulture, također nije dalo optimistične rezultate. Tri četvrtiny građana Bosne i Hercegovine (oko 72 posto) ne vjeruje da nevladine organizacije mogu riješiti njihov osobni problem ili problem na lokalnoj ili entitetskoj razini.⁶³ Angažman za opće dobro slabo se vrednuje, jer se uglavnom poistovjećuje s bivšim ideološki obilježenim oblicima kolektivnog djelovanja. Iako je ključan za demokratske procese, takav angažman teško se uspostavlja. Većina ljudi u BiH i prema UNDP-jevom izvješću participira isključivo u obiteljskom životu i uskim obiteljsko-prijateljskim mrežama.⁶⁴

Takvo povjerenje pruža pojedincu veću sigurnost, ali je ograničeno na razmjerno uzak društveni krug i ne utječe znatno na šire društvene odnose. Na kraju rezultira nepovjerenjem prema drugima, nerazumijevanjem drugih i drukčijih, a potom netolerancijom i isključivošću. Tamo gdje ne postoji norme ni mreže građanskog angažmana, slabi su izgledi za uspostavljanje stvarne demokracije. Zato Putnam navodi kako je sudbina Mezzogiorna pouka za Treći svijet i bivše komunističke zemlje, pa tako i za BiH.

⁶¹ Srđan Puhalo, Stefan Vukojević, *Kako građani BiH opažaju nevladin sektor*, Sarajevo, Friedrich Ebert Stiftung, 2015., 109-110.

⁶² Berto Šalaj, *Socijalno i političko povjerenje u BiH*, Političke analize, 2004.

⁶³ S. Puhalo, S. Vukojević, *Kako građani BiH opažaju nevladin sektor*

⁶⁴ Sanela Bašić, *Društvene nejednakosti, društveno raslojavanje i nejednakosti u BiH*, Dijalog — časopis za filozofiju i društvenu teoriju 2013.

X. MEĐUZAVISNOST KULTURE I TURIZMA

Kultura izravno utječe na turizam, a turizam sve više utječe na kulturu koja postaje važan motiv turističkih putovanja. U novije se vrijeme neke turističke destinacije u Europi više orientiraju na kulturni turizam jer se u tom turizmu radi o manjem tržišnom segmentu pa nema velikih dolazaka, turisti više troše i pristupaju s više simpatija i nastojanja za upoznavanjem lokalnog stanovništva i njihove kulture od drugih turista. Turizam može izravno fizički negativno utjecati na kulturno naslijeđe pa u nekim destinacijama turisti nisu posebno poželjni jer previše traže autentično kulturno iskustvo što može vrlo osjetljiva područja otvoriti vrlo opasnom masovnom turizmu. Turisti u kulturnom turizmu, u traženju autentičnih iskustava mogu nanijeti velike štete lokalnom stanovništvu tamo gdje je malobrojno, ako turista ima sve više i više. Jedno od mogućih rješenja za potencijalno ugrožavanje lokaliteta i stanovništva je stvaranje kulturnih oblika i priredbi samo za turističku potrošnju. Tako se u mnogim turističkim mjestima umjetnička proizvodnja može smatrati autentičnom jer se ti oblici kreiranih autentičnosti mogu promatrati u sklopu široke skale proizvoda i rituala koji su prihvaćeni u turizmu kao tradicionalna kulturna ponuda.⁶⁵ Često se turistička ponuda stvara za turiste i zaboravlja na lokalno stanovništvo, čija kvaliteta života utječe na kvalitetu ponude i mora biti dio iste strategije. Ključno pitanje jest u odnosu kulture i turizma, do koje mjere stanovništvo pojedinih mjesta ili područja održava kontrolu nad vlastitom kulturom i proizvodima koji iz nje proizlaze – čija se kultura prodaje i kome.

Kulturni se turizam često razvija iz političkih i gospodarskih razloga koji nemaju puno veze s lokalnim stanovništvom i očuvanjem kulturnog naslijeđa. Pritisak sve većeg broja turista na povjesne europske gradove kao što su Venecija, Bruges, Oxford i drugi, uzrokuju sve veće negativne utjecaje na grad i stanovništvo. Međutim, kulturni turizam može biti rješenje za produženje sezone ublažavanja sezonskih koncentracija.

Kulturni turizam može doprinijeti zaštiti kulturnih tradicija kao i obogaćivanju kvalitete života u urbanim i ruralnim područjima. Najveći se problem pokazuje u određivanju pozitivnih i negativnih utjecaja turizma na kulturu zbog nedostatka sveobuhvatnih istraživanja društvenih i gospodarskih promjena zbog čega povjesničari i zaštitari kulturnog naslijeđa ne gledaju s optimizmom na razvoj kulturnog turizma. Ali, osim pesimizma zbog negativnog utjecaja turizma na kulturu, postoji i pozitivno razumijevanje turizma kao potencijala za zaštitu i održavanje kulturnog naslijeđa i razvoja lokalne kulture. Prihodi se od turizma često

⁶⁵ D. Jelinčić, Kultura, turizam, interkulturalizam, Zagreb, Meandarmedia

koriste za zaštitu i obnavljanje kulturnog naslijeđa te kao podrška lokalnoj tradicionalnoj kulturi koja bi u mnogim manjim mjestima bez turizma vjerojatno nestala.⁶⁶ U novijem razdoblju je razumijevanje turizma i kulture doživjelo određene promjene jer se promjenilo šire razumijevanje proizvoda i proizvodnje pa tako i u razumijevanju kulture kao proizvoda. U turizmu se stvaraju specifična područja potražnje koja se stalno razvijaju jer turisti traže autentičnost i kulturno značenje. Demokratizacijom turizma, a kasnije i kulture, izašlo se iz okvira koji je dugo pripadao društvenoj eliti pa se krajem osamdesetih godina kultura penje visoko na ljestvici popularnih oblika aktivnosti u turističkim putovanjima.

X.I. Jajce kao primjer općine s turističkim i kulturnim potencijalom

Ipak, da nije sve monotono i inertno, pokazuju i neki primjeri lokalne politike koji su svojim primjerom zainteresirali brojne visoke dužnosnike, investitore, kulturne djelatnike, sportske djelatnike i turiste.

Jedan od takvih primjera je općina Jajce, koja usprkos brojnim problemima ima kvalitetne sadržaje koji okupljaju stručnjake iz različitih područja. Sajam turizma i eko proizvoda "STEP" je događaj koji okuplja predstavnike turističkih agencija i tour operatore, hotelijere, ugostitelje i proizvođače eko proizvoda iz Bosne i Hercegovine, ali i inozemstva. Ova manifestacija je za predstavljanje ponuda i turističkih usluga, okruglih stolova, kao i za upoznavanje različitih profila obrta koji poslije mogu prerasti u kulturno-turističke kapacitete. Organizator sajma je Agencija za kulturno-povjesnu i prirodnu baštinu i razvoj turističkih potencijala grada Jajca.⁶⁷

Festival "Plivske omahe" je višednevna međureligijska tradicionalna manifestacija. Festival za cilj ima predstaviti raznolikost i bogatstvo bosanskohercegovačke kulture naroda i vjerskih grupa. Osim umjetničkih izložbi i predavanja, posjetitelji ove manifestacije će uživati u književnoj večeri, koncertima i predstavama teatarskih grupa. Književni program obuhvaća promocije knjiga, večeri duhovne poezije i glazbe. U glazbenom dijelu programa zborovi, glazbene sekcije i mladi bendovi predstavljaju svoje izvedbe. Organizator manifestacije je JU "Dom Kulture" Jajce, glavni sponzor je Općina Jajce.

⁶⁶ T. Pančić Kombol, Kulturno naslijeđe i turizam, Varaždin, Zavod za znanstveni rad HAZU

⁶⁷ Dostupno na: <http://visitjajce.com/index.php/bs/sto-raditi-u-jajcu/manifestacije-i-dogadaji/13-manifestacije-i-dogadaji/192-sajam-turizma-i-eko-proizvoda-step>

Kazališne/pozorišne igre Bosne i Hercegovine su najvažniji kulturni događaj. Ova manifestacija se tradicionalno u Jajcu održava preko 30 godina i okuplja sve poznate teatarske grupe iz BiH. Ova manifestacija je jedna od turističkih atrakcija grada Jajca i popraćena je kroz različite medije.

Tradicionalni skokovi s vodopada su međunarodna manifestacija. Posljednja, sedrena kaskada rijeke Plive čini veličanstven 17 m visok vodopad. Vodopad čini Jajce drugačijim od svih gradova u svijetu, Jajce je jedini grad koji u samom centru ima vodopad.

Svake godine se prijavi oko 30 profesionalnih skakača iz Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Srbije, Crne Gore i Slovenije.

Upravo ovakve manifestacije zahvaljujući raznolikosti ponuda uspijevaju doći do izražaja izvan granica Bosne i Hercegovine, a to zapravo i jeste odlika meke moći – propaganda bez propagande.

ZAKLJUČAK

Rad pod naslovom "Diplomacija Bosne i Hercegovine – karakteristike i potrebne modifikacije u međunarodnim kulturnim odnosima" je sažet prikaz diplomatskog i kulturnog položaja Bosne i Hercegovine u međunarodnim odnosima. Ovim presjekom su pokazani i oblici diplomacije u različitim epohama Bosne i Hercegovine, odnosno u državama koje su postojale na bosanskohercegovačkom tlu. U tim oblicima državnosti, različiti su načini odražavali diplomaciju i suradnju s drugim državama. Uz to, prikazani su i parametri kulturne diplomacije zemalja Europske unije s kojima smo usporedili bosanskohercegovačke. Kada se fokusiramo na moderno doba i demokratske države, uočavamo da su međunarodni kulturni odnosi, odnosno kulturna diplomacija temeljni odraz jednog društva. Kulturni odnosi su zapravo i alat, produžena ruka same diplomacije kojima se kroz mogućnost studijskih razmjena, pohađanja seminara, djelovanja nevladinih i vladinih organizacija, kulturne događaje, religijsku suradnju i ostale prakse kulturnog predstavljanja i upoznavanja želi iskoristiti soft power za približavanje različitih politika i međusobnu suradnju. „Bosna i Hercegovina na putu ka europskim integracijama“ je postala floskula, posebno za generacije koje su odrasle uz tu rečenicu, bez vidljivog pomaka prema naprijed. Toj tvrdnji ide u prilog, upravo i sama činjenica o bosanskohercegovačkim korumpiranim visokim dužnosnicima, njihovim skandalima, "pranju novca" i svemu onom što se kosi s vrijednostima Europske unije, gdje se posebno ističe vladavina prava.

Iako je rat ostavio mnogobrojne posljedice, rane koje se i 25 godina poslije teško zaciјeljuju, Bosna i Hercegovina mora krenuti putem koji joj je obećan i koji bi je po tijeku 21. stoljeća trebao sljedovati.

Dakle, na putu prema Europskim integracijama, poseban fokus treba biti na diplomaciji, budući da je ona, prije svega, oblik državne djelatnosti koji je usmjeren na odnose s drugim zemljama i međunarodnim sudionicima. Postavimo li u ovom slučaju Bosnu i Hercegovinu u ulogu zoon politikon-a, a Europsku uniju u ulogu zajednice (zbog demokratske političnosti i zemljopisne pripadnosti tom području), shvatit ćemo zašto je nužnost biti dio zapadnog svijeta.

Diplomacija osim uloge uspostavljanja odnosa s drugim država, označava i cjelokupnu državnu strukturu koja služi za predstavljanje vlastite zemlje u svijetu i za održavanje službenih odnosa s drugim subjektima međunarodnih odnosa. Sastavni su dijelovi te

strukture, gotovo u svakoj zemlji, ministarstvo vanjskih poslova te diplomatsko-konzularna predstavništva. Diplomacija je, ujedno, uteg o kojem ovisi korpus Bosne i Hercegovine. Rezultati će biti srazmjeri način rukovanja s diplomacijom.

Ne treba podceniti ni važnost kulturne diplomacije, koja na sofisticiran način postiže najbolje rezultate.

Kulturna diplomacija bi trebala, barem prema nekim autorima, prije svega služiti ostvarivanju povjerenja i produbljivanju međunarodnih odnosa kroz kulturu. Međutim, tome prethodi proces kojim se pojedina država treba dokazati kao akter koji može samostalno nastupiti u međunarodnom prostoru, pri čemu mora voditi računa o tome kakvim se vanjskim imidžom želi predstaviti kako bi, u konačnici, mogla efikasno upravljati dvjema funkcijama vlastite kulturne diplomacije – mekom moći i međunarodnom suradnjom.

Bosna i Hercegovina je specifična po svojim međunarodnim kulturnim odnosima, te je kao država već blizu trideset godina sinonim za nizak socijalni standard, nacionalizam i nestručnost vladajućih. Primjeri koji su navedeni i u ovom magistarskom radu su dokaz da je Bosna i Hercegovina začahurena u periodu podobnih, a ne sposobnih. Postoje mnoga kulturna društva naših iseljenika po svijetu, ali ona ne služe toliko za promoviranje Bosne i Hercegovine u zemljama Europske unije, nego više za očuvanje tradicije i kulturne baštine unutar same zajednice. Ta društva su živa i bit će aktivna još dugo jer će svaki novi naraštaj bosanskohercegovačke djece dati polovicu generacije drugim, perspektivnijim državama.

Kulturna diplomacija Bosne i Hercegovine bi imala što ponuditi u međunarodnim kulturnim odnosima, jer nasreću, još uvijek imamo odlične akademske građane, kritičare, profesore, glumce, pjevače, književnike, redatelje, producente... Ali ekomska neosjetljivost, mali iznosi novca iz ministarstava kulture ne pružaju mogućnosti kakve nam trebaju. No, u zemlji gdje još uvijek nije iskorijenjena nepismenost, gdje velik postotak puteva nije asfaltiran, gdje je luksuz fakultetski obrazovati dijete, kulturna diplomacija i meka moć su za većinu, nažalost, nepoznanica. Ipak, uz sve loše, postoji i svijetla točka u ovom društvu. To su vrijedni i predani stručnjaci različitih profila koji ne odustaju od svoje domovine, jer osjećaju obvezu i ljubav prema svojoj zemlji i koji će, nadamo se, u skorije vrijeme biti sudionici kulturne diplomacije, jedine nam Bosne i Hercegovine.

LITERATURA

1. Richards, G., (1999.), „European Cultural Tourism: Patterns and Prospects”, Boekman Foundation/Ministry of Education, Culture and Science, Amsterdam
2. Spahić, V., (2017.), „Srednjovjekovne bosanske povelje”, Preporodov Journal, Zagreb
3. Jokanović, J., (2021.), „Ortografska i fonetsko-fonološka analiza Povelje kralja Ostojе iz 1398. godine”, Zbornik radova, Filozofski fakultet, Zenica
4. Brković, M., (1990.), „Srednjovjekovne latinske isprave bosanskih vladara izdane Dubrovniku”, Zavod za povijesne znanosti JAZU, Zadar
5. Hodžić, M., (2018.), „Zabava i razonoda u srednjovjekovnoj Bosni”, Pro tempore, Zagreb
6. Imamović, M., (1997.), „Pravni položaj i unutrašnji politički razvitak Bosne i Hercegovine od 1878. do 1914.”, Bosanski kulturni centar, Sarajevo
7. Meszaros, S., (2005.), „Balkanski barbarogenij: Problem etniciteta na području bivše Jugoslavije”, Diskrepancija, Zagreb
8. Senkić, M., (2017.), „Cultural Diplomacy from the bottom-up”, IRMO, Zagreb
9. Einbinder, M., (2013.), "Cultural Diplomacy-Harmonizing International Relations through Music", Gallatin School of Individualized studies, New York
10. Jakovina, T., (2011.), „Treća strana Hladnog rata”, Fraktura, Zaprešić
11. Lukić, R., (1965.), „Historija političkih i pravnih teorija”, Naučna knjiga, Beograd
12. Majstorović, V., (2014.), „Uloga Jugoslavije u Pokretu nesvrstanih”, Filozofski fakultet, Osijek
13. Meyer, T., (2003.), „Transformacija političkog”, Politička kultura, Zagreb
14. Vranješ, M., (2014.), „Brendiranje zemlje kao turističke destinacije – Studija slučaja Srbija”, Visoka poslovna škola strukovnih studija, Novi Sad
15. Nick, S., (1997.), „Diplomacija – metode i tehnike”, Ministarstvo znanosti RH o Ministarstvo vanjskih poslova RH, Zagreb
16. Europska komisija: Radni dokument osoblja Komisije – Izvještaj o Bosni i Hercegovini za 2020.
17. Silvestar Mileta: „Kazalište i politika u 20. stoljeću – Kratak pregled”
18. Jelinčić, D., (2010.), „Kultura, turizam, interkulturalizam”, Zagreb, Meandarmedia
19. Puhalo, S., Vukojević, S., (2015.), „ Kako građani BiH opažaju nevladin sektor”, Friedrich Ebert Stiftung, Sarajevo

- 20.. Skoko, B., Kovačić, V., „Koncept meke moći država i njegova primjena na Republiku Hrvatsku” , Dostupno na: file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/15_Skoko_Kovacic.pdf
21. Strateške smjernice za brendiranje Bosne i Hercegovine, str. 28, Sarajevo 2015., Dostupno na: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/sarajevo/11258.pdf>)
22. Ministarstvo vanjskih poslova BiH: Velikani kulture BiH. Dostupno na: http://www.mvp.gov.ba/dobro_dosli_u_bih/kultura/velikani_kulture_bih/film/?id=257)
23. Council od Europe, Dostupno na: www.coe.int, 20. travnja 2021.)
24. Umjetnost kao oblik političke emancipacije građana, Dostupno na: <https://afw.ba/2020/05/16/umjetnost-kao-oblik-politicke-emancipacije-gradjana/>
25. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zoon politikon, Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=67397>

KRATKA BIOGRAFIJA

Zovem se Ella Bojčetić. Rođena sam 28.04.1996. godine. Osnovnu školu i opću gimnaziju sam završila u Jajcu odličnim uspjehom. Diplomirala sam na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu, na odsjeku politologije, smjer – Međunarodni odnosi i diplomacija. Pripravnički staž sam započela u MUP-u, a završila u JU Dom kulture Jajce. Za master studij sam izabrala isti smjer. Stažirala sam u Europskom Parlamentu u uredu Karla Resslera. Aktivno govorim engleskim jezik, a pasivno poznajem njemački.